

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1940.

Första kammaren.

Nr 18.

Tisdagen den 3 december.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Justerades protokollen för den 26, 27 och 30 nästlidne november.

Anmälades och godkändes första särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tullfri införsel av ett parti konfektionsartiklar; och

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anläggningsskapital för nya sulfitsprittfabriker.

Upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 192, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut att andra särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts propositioner nr 73, angående vissa byggnadsarbeten vid försvarsväsendet, och nr 74, angående anslag till förmalningsersättningar, m. m.

Berörda kungl. propositioner, som härefter föredrogos var för sig, hänvisades till andra särskilda utskottet.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran andra särskilda utskottets utlåtande nr 54 samt tredje särskilda utskottets utlåtanden nr 20 och 21.

Herr Lindhagen erhöll på begäran ordet och anförde: Jag ber att få framställa följande interpellation.

Det brukar sägas, att hälsan är det viktigaste av allt. Vanligen menar man därmed den kroppsliga hälsan. Alla förstå vi att därmed sammanhänger oupplösligt även den andliga hälsan. Därför tror jag, att mänskligheten fylkar sig enhälligt om det gamla folkspråket: *en sund själ i en sund kropp*.

Besjälad av denna insikt har jag funnit det vara min plikt såsom riksdagsman att påkalla uppmärksamhet för denna sak samt främja dess framsteg mot det stora målet både genom lagstiftning, organisation och förkunnelser till hela folket. Världshistoriens största statsman fastslog för årtusenden sedan: »personlighetens kultivering är roten till allt annat. Vårdslösa roten och ändå ordna grenarna, det är omöjligt.» Denna visdom hör till kretsen av de gamla sanningarna, som ensamma kunna göra oss fria.

Redan mina första insatser i riksdagen syftade därför till problemet om »individuell hygien» på kroppshälsans område såsom en inkörsport även till and-

*Interpellation
ang. inrättande av ett
hälsovårds-
departement.*

Interpellation ang. inrättande av ett hälsovårdsdepartement. (Forts.)
lig hälsa. Däri ingick då också »dieten», vilken Hippokrates förkunnade vara den första grundvalen för hälsan, i hela dess vidd. En följd av motioner i detta ämne och dess detaljer väcktes i folkrepresentationen. Varje framställning utmynnade i dessa erfarenheter och tankars utmyntande i handling. En stort lagd propaganda bland hela folket med vidsynt initiativ från regeringsmakten blev sålunda dessa framställningars slutyrkande.

I dessa dagar då kroppar och själar nedtrampas av krigen är tiden sannernigen inne att komma tillbaka till att göra statskonst av det centrala problemet en sund själ i en sund kropp.

För att något värdefullt bidrag härtill skall kunna åstadkommas i gamla Sverige får man börja från början och samla de många stapplande fjäten till ett sammanhang. I organisationen såsom den första beredskapen måste då vara inrättandet av ett *hälsovårdsdepartement för andlig och kroppslig hälsa*. Nu äro de många stapplande stegen skingrade åt olika håll utan samförstånd.

Under socialdepartementet ligger medicinalstyrelsen med dess skilda utgreningar. Bland dessa reser sig särskilt iögonenfallande den psykiatriska samhällsordningen. Bland de första råden jag fick som ny borgmästare var från två rådmän med erinran att jag »borde se upp med psykiatriska utlåtanen». Jag har följt rådet, emedan även min egen erfarenhet lärt mig åtskilligt. Här gäller det kampen om våra själar, det viktigaste vi äga, det som väsentligen skiljer människan från djuren. Här gäller det att återföra även denna kamp till domstolarna, från vilka den förirrat sig till ett särskilt psykiatriskt rättegångsförfarande väsentligen utan appell.

Medicinalstyrelsen och vad därtill hör bör således överföras till det nya departementet.

Vidare måste ecklesiastikdepartementet och justitiedepartementet frigöras från omaka befattningar i praktiken med psykiatriska rättsfrågor.

Dessutom hör hit statens nybildade institut för folkhälsan, innefattande väsentligen laboratorieundersökningar på tre avdelningar.

Slutligen faller det av sig självt, att först och sist det statsunderstödda och enskilda bildningsarbetet i landet av skilda slag hör hemma under det nya departementet.

Detta väsentliga exempel.

Inrättandet av ett hälsovårdsdepartement har i riksdagen ifrågasatts icke blott av mig utan även av andra i senare tider.

På grund av vad ovan anförts hemställer jag om kammarens tillstånd att få till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet samt statsrådet och chefen för socialdepartementet framställa följande frågor:

1) Är ej inrättandet av ett särskilt *hälsovårdsdepartement för främjande av andlig och kroppslig hälsa* av synnerlig vikt för landet?

2) Kan även aktuellt intresse för denna angelägenhet vara att påräkna från regeringsmakten?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.09 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 4 december.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Sköld* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 75, angående avtal rörande leverans av flygmateriel till staten; och

nr 76, angående ekonomiskt stöd åt den som lidit förlust i anledning av vissa åtgärder som vidtagits för militära ändamål.

Ordet lämnades på begäran till herr **förste vice talmannen**, som yttrade: Herr talman! Jag får hemställa, att kammaren för sin del måtte besluta, att andra särskilda utskottet skall behandla Kungl. Maj:ts nu avlämnade propositioner nr 75, angående avtal rörande leverans av flygmateriel till staten, och nr 76, angående ekonomiskt stöd åt den som lidit förlust i anledning av vissa åtgärder som vidtagits för militära ändamål, ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i dessa ämnen eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Tillika hemställer jag, att andra kammaren måtte inbjudas att förena sig med första kammaren i detta beslut.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Ett protokollsutdrag i ämnet justerades och avsändes till andra kammaren.

Med stöd av § 20 av kammarens ordningsstadga hade herr *Lindblom* till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet framställt följande frågor:

*Ang. civila
värnpliktigas
rätt till
terminslön.*

»1. Anser statsrådet att kungl. kungörelsen av den 31 augusti 1940, svensk författningssamling nr 813, samt de särskilda promemorior, som utfärdats av kungl. arméförvaltningens civila departement av den 23 och 28 oktober — vari förklaras att civila värnpliktiga 'icke under några förhållanden' kunna erhålla terminslön enligt den högre tariffen — stå i överensstämmelse med vad statsrådet anför i proposition nr 109 sid. 19 vid årets lagtima riksdag samt med vad riksdagen beslutat i anledning av § 7 i den propositionen åtföljande lagtexten?

2. Om icke, har statsrådet för avsikt att vidtaga åtgärder för att full klarhet må vinnas på berörda område särskilt i vad gäller tolkningen av ovan angivna kungörelse med hänsyn till huruvida i andra stycket förekommande uttryck 'med mindre han' har avseende på i stycket omnämnda båda kategorier eller allenast den sistnämnda av dem?»

Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet **Sköld**, som enligt å föredragningslistan gjord anteckning komme att vid detta sammanträde be-

Ang. civila värnpliktigas rätt till terminslön. (Forts.)
 svara nämnda frågor, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Herr Lindblom har till mig riktat vissa frågor rörande samvetsömma värnpliktigas avlöningsförhållanden.

Till svar härpå vill jag anföra följande.

1. Vid framläggandet av proposition nr 109 till 1940 års lagtima riksdag uttalade jag, bland annat, att civilarbetarna i fråga om den tjänstgöring utöver tjänstgöringen i fredstid, som kunde komma att åvila dem, borde åtnjuta de härför avsedda förmånerna. Detta har också skett. Civilarbetarna erhålla de förmåner — däribland terminslön enligt den lägre tariffen — som enligt krigsavlöningsreglementet äro avsedda för värnpliktiga, vilka ej tjänstgöra inom krigsskådeplats eller belägrad fästning eller eljest under sådana förhållanden, att Kungl. Maj:t funnit skäl föreskriva, att den högre terminslönetariffen skall tillämpas. Kungl. Maj:t har icke ansett skäl föreligga för en sådan särskild premiering av de samvetsömmas tjänstgöring, som tillämpning av den högre tariffen innebär. Detta har kommit till uttryck i kungörelsen nr 813/1940, vilken såsom framgår av ingressen till densamma utfärdats med stöd av krigsavlöningsreglementet. Kungörelsen har alltså ingenting att skaffa med prop. nr 109 och riksdagens beslut i anledning därav.

2. Arméförvaltningens civila departement har utfärdat vissa anvisningar angående samvetsömma värnpliktigas löneförmåner under tjänstgöring. Dessa anvisningar överensstämma med kungörelsens innehåll och lära icke kunna av någon missförstås. Anledning torde därför saknas att vidtaga åtgärder för att rätta de eventuella feltolkningar, som tidigare kunna ha förekommit.

Herr Lindblom: Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet för snabbt avgivet svar. Vad jag velat vända mig emot med dessa frågor är särskilt det otydliga författningsskrivandet. Nog borde det vara möjligt att skriva författningar så pass tydliga, att icke, såsom i detta fall, vissa av våra officerare skola behöva grubbla sig gråhåriga för att tyda dunkla författningar. Att det här varit fråga om ett alltför tillkrånglat skrivsätt, torde klart framgå därav, att man i vissa fall utbetalat 50 öre, i andra fall 1 krona och åter i andra fall 1 krona 50 öre. Vid åtminstone en förläggning ha vederbörande sedan fått återbetala 50 öre av den redan erhållna terminslönen.

Vad nu gäller den författning, som det här är fråga om, måste man ju säga att den i visst avseende kan ge anledning till denna misstolkning. Där säges det sålunda: »Vad i första stycket stadgas om rätt till terminslön enligt den högre tariffen skall icke äga tillämpning å värnpliktig, som jämlikt § 28 mom. 1 eller § 36 mom. 2 värnpliktslagen fullgör tjänstgöring i den för värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, stadgade ordning, ej heller å värnpliktig tillhörande årsklass 1939 eller yngre årsklass (årsgrupp 1940 eller yngre årsgrupp), med mindre han — utöver i nämnda stycke avsedd krigstjänstgöring om fyrtyotva dagar — fullgjort tjänstgöring under minst etthundraåttio dagar, därvid såväl freds- som krigstjänstgöring skola tagas i betraktande.»

Här blir frågan, huruvida uttrycket »med mindre han» har avseende på båda i stycket nämnda kategorierna eller allenast på den senare. Om det skulle gälla endast den senare, synes det ha varit klarare att skriva »med mindre denne». När det står »med mindre han», kan det tolkas såsom om det skulle ha avseende på båda satserna, och detta i synnerhet när man läser fortsättningen. I nästföljande stycke säges det nämligen klart och tydligt ut att samvetsömma värnpliktiga skola efter 100 dagar erhålla terminslön enligt andra krigslöneklassen. Man måste fråga sig, om det överhuvud taget är någon mening med att tillfoga detta stycke, så som här har skett, när man tidigare har be-

Ang. civila värnpliktigas rätt till terminslön. (Forts.)

skrivit, hur avlöningen skall utgå för dessa värnpliktiga. Och om detta stycke gäller för båda, så synes mig att den första delen icke skulle ha behövt ifrågakomma.

Vad sedan själva avlöningen beträffar, är det klart, att 50 öre mer eller mindre inte spelar någon avgörande roll. Men rätt skall vara rätt. Det synes mig ovärdigt från statens sida att genom denna femtioöring skapa ett irritationsmoment. Ser man vidare saken mot bakgrunden av det beslut i denna fråga, som riksdagen fattat, förefaller det, som om den utfärdade tillämpningsföreskriften och i varje fall de promemorior, som utfärdats från arméns civila departement, icke skulle stå i överensstämmelse med det fattade beslutet.

När riksdagen förelades vissa ändringar i lagen om de samvetsömma värnpliktiga, var det särskilt i två avseenden, som denna ändring markerades. Det ena gällde som bekant frågan om att civilarbetarna skulle kunna placeras att utföra s. k. civilt arbete både inom och utom försvarsväsendet, det andra att även dessa arbetare skulle kunna uttagas vid övriga värnpliktigas inkallelse till mobilisering eller beredskapstjänst — detta senare var ju den egentliga anledningen till att denna lagändring överhuvud taget kom till stånd.

Nu gällde den bestämmelsen i lagen, att civilarbetarna skulle erhålla 50 öre om dagen under hela sin tjänstgöring. Lagen av den 12 juni 1925 talar icke om något annat än fredstjänstgöring. Då det nu emellertid var fråga om en tjänstgöring utom denna, en beredskapstjänstgöring, ansåg departementschefen att det var nödvändigt med en komplettering i lönehänseende för nu ifrågasatt tjänstgöring. Han säger därom på sid. 19 i propositionen, såsom han också själv här har anfört: »Skäl torde saknas att frångå denna regel vad angår tjänstgöringen under fredstid. Däremot böra civilarbetarna i fråga om den tjänstgöring i övrigt, som kan komma att åvila dem, åtnjuta de härför avsedda förmånerna.»

Utskottet och riksdagen godtogo utan erinran denna förklaring. Och jag ifrågasätter, om icke vi alla uppfattade denna förklaring så, att civilarbetarna härvidlag skulle likställas med övriga värnpliktiga inkallade till beredskapstjänst. Man kan svårigen tolka uttrycket annorlunda — ordet »härför» måste syfta på beredskapstjänstens förmåner i allmänhet.

Den komplettering, som departementschefen ställde i utsikt, har också skett vid lagens utfärdande. Det heter i § 7 i denna lag: »De bestämmelser, som finnas meddelade angående värnpliktigas underhåll och förmåner samt angående understöd i anledning av skada, ådragen under militärtjänstgöring, skola äga motsvarande tillämpning å civilarbetare; dock att penningbidraget till civilarbetare utgår med femtio öre om dagen under hela den i § 3 mom. 1 avsedda tjänstgöringstiden» — det gäller här fredstjänstgöring.

Enligt en uppgift, som jag tyvärr inte nu kan verifiera, skola omkring 3.000 civilarbetare nu ha tagit tjänstgöring inom försvarsväsendet. Detta har skett med en icke så liten självövervinnelse, men man har velat vara lojal i möjligaste mån för att icke välla alltför stora svårigheter i en brydsam tid. Då man från det hållet visat denna förståelse, synes det mig värdigt statsmakterna att visa den förståelsen tillbaka, att de i lönehänseende bli likställda med övriga värnpliktiga för den särskilda tjänstgöring det nu är fråga om.

Dessa värnpliktiga ha under sin fredstjänstgöring haft 120 dagar längre tjänstgöringstid och 50 öre om dagen under hela tiden såsom en spärr eller säkerhetsklausul, hur man nu skall uttrycka det, mot eventuell simulation. Det är ingen som protesterat däremot; de vilja själva ha skydd mot ovärdiga simulanser. Men däremot måste man nog i det avseende det nu gäller ifrågasätta lämpligheten av att de under hela sin beredskapstjänstgöring dessutom skola på sätt och vis erläggas dagsböter med 50 öre om dagen.

Ang. civila värnpliktigas rätt till terminslön. (Forts.)

Herr statsrådet **Sköld**: Jag hemställer allenast, herr talman, att få göra ett par kompletteringar till vad den föregående ärade talaren här anført. Först och främst vill jag säga att det ju kan hända, att kungörelsen är svår att tolka. Och det är även enligt mitt sätt att se olyckligt att vi i försvarsdepartementet togo oss före att sammanföra två så skilda kategorier i en och samma kungörelse som de samvetsömma samt 1939 års klass och motsvarande. Att det skedde, berodde naturligtvis på att man inte ville ha bestämmelserna spridda i alltför många författningar, vilket ju också är en olägenhet för dem, som ha att tolka författningarna. Men å andra sidan vill jag påstå, att detta icke är krångligare skrivet än att en förvaltningsman, även om han är militär, bör kunna fatta innebörden.

Vidare vill jag fästa frågarens uppmärksamhet på att han, då han läser det sista stycket i den kungörelse han här åberopade, gör ett misstag, som en lekman väl kan göra men som en förvaltningsman icke bör göra. Det, som talas om i det första stycket, hänför sig till krigslönetariffer, men det, som avhandlas i det andra stycket, hänför sig till krigslönklasser. Det är två fullständigt olika ting, och det ena kan omöjligen förklara det andra.

Slutligen vill jag påstå, att jag anser mig ha genomfört de intentioner, som förelågo i propositionen nr 109, därigenom att de samvetsömma ha fått avlöning enligt krigsavlöningsreglementet och således fått den avlöning, som är avsedd för detta slags tjänstgöring. Men jag har inte ansett att den premiering, som vi efter 222 dagars tjänstgöring ge vanliga i bredskapstjänst utkallade värnpliktiga, bör komma de samvetsömma till del, icke minst därför att enligt gällande bestämmelser de samvetsömma skola ha en längre tjänstgöring redan i fred än andra värnpliktiga. Följaktligen skulle de i beredskapstjänst till och med komma i en bättre situation än andra värnpliktiga, om en sådan bestämmelse hade tillämpats.

Jag för min del anser det inte alls nödvändigt att de samvetsömma värnpliktiga skola ha samma avlöning som andra. De övriga värnpliktiga äro önskvärda och deras tjänstgöring är nödvändig. De samvetsömma äro icke önskvärda, de äro enligt min mening icke till någon fördel för det svenska samhället, och det finns någon anledning att de skola särskilt premieras.

Herr **Lindblom**: Herr talman! Med anledning av herr statsrådets senaste anförande vill jag endast säga, att när de samvetsömma värnpliktiga ha fått en längre tjänstgöringstid i sin fredstjänstgöring, har man därigenom förebyggt den simulation, som det kan vara fråga om, och vilken man vill gardera sig emot. Den saken är sålunda redan klar genom att de samvetsömma redan fullgjort sin fredstjänstgöring. Det kan väl inte vara meningen att man där-efter skall ytterligare bestraffa dem. Åtgärder mot eventuell simulation ha icke någon betydelse i detta fall, då det ju redan genom fredstjänstgöringen klarlagts, att de icke äro simulanter, eftersom deras ansökan om civiltjänstgöring godkänkts och de redan fullgjort den längre tjänstgöringstiden. Därför synes det mig oriktigt att man, sedan de fullgjort sin fredstjänstgöring, skall tillämpa sådana bestämmelser, som ändå kriminalisera dem.

Vad sedan beträffar tjänstgöringens art, är det uppenbart att många ha svårt att förstå, varför en liten grupp, som ligger någonstans i en skogsbacke och spelar kort och just inte har någonting att göra, skall ha högre avlöning än den grupp samvetsömma värnpliktiga, som dagligen arbetar i ett mycket tungt och drygt arbete. Även om jag naturligtvis förstår herr statsrådets inställning, när han nu säger, att han icke anser dem vara önskvärda, måste man nog ändå i rimlighetens namn förstå, att dessa värnpliktiga förvåna sig

Ang. civila värnpliktigas rätt till terminslön. (Forts.)

över att de i detta avseende skola ställas i en sådan ofördelaktig ställning, när deras arbete stundom är faktiskt mer påfrestande än i vissa fall andras.

Så vill jag till slut tillägga, att när man talar om de samvetsömma värnpliktigas önskvärdhet eller ej, får man lov att se denna fråga från den ståndpunkt, som riksdagen intagit beträffande dessa värnpliktiga. Ha vi i våra författningar inskrivit bestämmelser om dessa värnpliktiga och därigenom säkerställt deras förhållanden, synes det mig icke lämpligt att man uttalar sig på ett sådant sätt, som om dessa helst borde flytta till någon annan planet. Man får komma ihåg, att även om de samvetsömma värnpliktiga utgöra en liten grupp, så stå bakom denna grupp flera hundra tusen människor i Sveriges land, som ha en sådan inställning, att de djupt känna med dem i deras kamp för samvetsfriheten.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag måste för min del uttala mitt beklagande över att herr Lindblom på ett sådant sätt, som han här gjort, karakteriserat dem, som få bära tunga offer för vårt lands beredskap.

Herr **Lindhagen**: Herr talman! Jag får å min sida beklaga att det här i kammaren fällt ett så ganska gudlöst uttalande som försvarsministern nyss gjort, nämligen att »vanliga värnpliktiga äro önskvärda, men samvetsömma värnpliktiga äro icke önskvärda». Jag kan upplysa ministern därom, att i våra gudomliga lagar finnes ett budord, som lyder: »Du skall icke dräpa.» Och det finns vissa människor, som inte vilja bryta mot det ordet, ty de ha ett samvete. Det kan ju hända att krigsfolk förlora sitt samvete, medan de äro sysselsatta med sin mordgärning. Men det finns också folk, som inte vill vara med om att dessa samvetsömma personer bli utpekade såsom mindervärdiga i riksdagen.

Herr statsrådet **Rosander** avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 77, angående anslag till anläggningar för utnyttjande av vissa staten tillhöriga malmfyndigheter m. m.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag får hemställa, att kammaren för sin del måtte besluta, att andra särskilda utskottet skall behandla Kungl. Maj:ts nu avlämnade proposition nr 77, angående anslag till anläggningar för utnyttjande av vissa staten tillhöriga malmfyndigheter m. m., ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Tillika hemställer jag, att andra kammaren måtte inbjudas att förena sig med första kammaren i detta beslut.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Ett protokollsutdrag i ämnet justerades och avsändes till andra kammaren.

Ordet lämnades till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet **Westman**, som enligt vad å föredragningslistan angivits komme att vid detta sammanträde besvara herr Sändlers interpellation i anledning av högsta domstolens utslag i visst tryckfrihetsmål och nu anförde: Herr talman! Med hänvisning till ett av högsta domstolen nyligen meddelat utslag i mål om

Ang. högsta domstolens utslag i visst tryckfrihetsmål.

Ang. högsta domstolens utslag i visst tryckfrihetsmål. (Forts.)
ansvarigheten för tryckt skrift har herr Sandler i en till mig riktad interpellation frågat,

1) huruvida jag anser det rättsläge tillfredsställande, som genom utslaget får anses vara konstaterat såsom i detta nu bestående, samt

2) huruvida det kan förväntas att detta rättsläge vid bifall till nu vilande förslag till grundlagsändringar varder undanröjt.

Den ärade interpellanten har angivit innebörden i det av honom åsyftade rättsläget, sådant han uppfattat det, i tre punkter.

Av dessa lyder den första så: »Det saknar betydelse för ansvarighetsfrågan, om den verkliga författaren till tryckt skrift anmäler sig vilja inför svensk domstol svara för skriftens innehåll, för det fall författaren är utländsk man.»

Beträffande den nu gällande tryckfrihetsförordningens ståndpunkt torde det i mitt svar vara tillräckligt att hänvisa till § 1 mom. 7 i tryckfrihetsförordningen, där det stadgas att den som *utgiver utländsk mans arbete* äger enahanda ansvarighet som författare.

I det förslag till ändringar i tryckfrihetsförordningen, som antogs av årets lagtima riksdag såsom vilande, finnes icke någon motsvarighet till detta stadgande i § 1 mom. 7. Förslaget innebär, att utlänningar skola i samma ordning som svenskar kunna drabbas av författaransvar för icke periodiska skrifter som tryckts i Sverige. Om författaren icke kan anträffas, övergår ansvaret på annan person som medverkat vid skriftens tillkomst eller spridning, i första hand på förläggaren, därefter på boktryckaren och i sista hand på utspidaren. Det skall emellertid icke vara uteslutet för författaren att, även efter det en rättegång inletts mot någon av de andra personerna i ansvarighetskedjan, anmäla sig såsom författare och inträda såsom svarande i målet. En sådan anmälan skall dock ske senast vid huvudförhandlingen, d. v. s. det rättegångstillfälle vid underrätten då förhandling inför jury äger rum. För ansvarighetsfrågan skall det alltså sakna betydelse, om författaren — vare sig han är svensk eller utlänning — *efter huvudförhandlingen* anmäler sig vilja svara för skriftens innehåll.

Den andra punkt, vari den ärade interpellanten anger sin uppfattning av innehållet i tryckfrihetsförordningens nu gällande stadganden, har följande lydelse: »Därest annan person än författaren genom s. k. namnsedelsförfarande påtagit sig ansvar för skrifts utgivande innebär detta eo ipso rättsligt utgivareansvar i tryckfrihetsförordningens mening, även om rätta förhållandet beträffande författarskapet är i själva 'namnsedeln' uppgivet.»

Med anledning av detta interpellantens uttalande tillåter jag mig att anföra följande.

Enligt gällande lag är som bekant i första hand boktryckaren ansvarig för innehållet i icke periodisk skrift. Ansvaret överflyttas emellertid till författaren, om boktryckaren företer författarens namnsedel eller om denne själv-mant ger sig till känna. Av stadgandet i § 1 mom. 7 tryckfrihetsförordningen följer emellertid, att om författaren är utlänning, författaransvar åvilar den som utgivit skriften. Boktryckaren kan i sådant fall förete *utgivarens* namnsedel, och ansvaret övergår då på denne såsom om han varit författare. Den omständigheten att namnsedeln innehåller uppgift om »rätta förhållandet beträffande författarskapet» inverkar följaktligen icke på utgivarens ansvar.

Den tredje punkt, vari interpellanten uttalar sin mening om innebörden av TF:s nu gällande bestämmelser, lyder: »Vid dylikt förhållande kommer realprövning av förläggares, respektive boktryckares eventuella ansvar icke ifråga.»

Till belysande av denna fråga får jag anföra följande.

Ang. högsta domstolens utslag i visst tryckfrihetsmål. (Forts.)

Ehuru boktryckaren står först i ansvarighetskedjan, är det uppenbart att någon prövning av hans ansvarighet icke kan komma ifråga, sedan han medelst namnsedeln fört ansvaret över på författaren eller, om denne är utläning, på utgivaren. Något ansvar för förläggaren — som över huvud icke omnämnes i tryckfrihetsförordningens ansvarighetsregler — kan i dylikt fall icke heller ifrågakomma.

I de regler som av interpellanten åsyftas i punkterna 2 och 3 kommer det vilande grundlagsförslaget, om det slutligen antages, att medföra betydande ändringar. Dels avskaffas namnsedelsinstitutet och dels införes förläggaren i ansvarighetskedjan närmast efter författaren, som står i första rummet. Boktryckarens ansvar kommer först i tredje hand. Utländsk författare är i fråga om ansvarigheten principiellt likställd med svensk författare. Med hänsyn härtill och till att förläggaren ålagts ansvar i denna sin egenskap efter författaren, saknas utrymme för en regel motsvarande den som nu finnes upptagen i § 1 mom. 7 om författaransvar för utgivare av utländsk mans skrift. Författaransvar för utgivare av annans skrift har i förslaget stadgats blott för det fall att skriften utgivits utan författarens medgivande och för det fall att någon utgivit en avlidens författares skrift.

Jag har för min del medverkat till att förslag att införa ett nytt system i fråga om tryckfrihetsförordningens ansvarighetsregler genom en proposition av den 17 maj 1940 framlades för den senaste lagtima riksdagen. Härav torde framgå, att jag ansett de nuvarande reglerna behäftade med brister och att jag kommit till den uppfattningen att förslaget vore ägnat att skapa en mera tillfredsställande rättsordning beträffande ansvarigheten för tryckta skrifter.

I detta som i andra fall av lagändring bibehålla de äldre lagreglerna sin giltighet tills nya antagits och trätt i kraft. I fråga om ändring av grundlagarna innehåller som bekant regeringsformen bestämmelser, som avse att åstadkomma, att en tidrymd, varunder val till riksdagens andra kammare äger rum, förflyter mellan den dag, då ett förslag om grundlagsändring antagits som vilande, och den dag, då det genom ett nytt riksdagsbeslut slutgiltigt antages. Först vid nästa års lagtima riksdag kommer riksdagen att avgöra, huruvida de föreslagna ändringarna i tryckfrihetsförordningen skola träda i stället för de nuvarande.

Herr Sandler: Herr talman! Jag ber att få tacka herr justitieministern, såsom god sed bjuder, för att min interpellation blivit besvarad, och särskilt för vänligheten att i förväg ge mig del av svarets innehåll. Jag är skyldig att gengälda detta genom att nu icke göra några misstag i fråga om svarets rätta innebörd.

Utgångspunkten för min interpellation har ju varit ett särskilt rättsfall, som det icke tillkommer mig att här beröra i annan mån än såsom en belysning av vissa principiella frågor om gällande lagstiftnings innebörd och behovet av en ändring. Samma rättsfall har ju också en annan aspekt: frågan om behörigt skydd för klagorätt, som har blivit berörd tidigare under denna riksdag, nämligen i remissdebatten, i vilken jag hade tillfälle att tillkännage mitt instämmande i vissa av herr Undén då framförda synpunkter.

Beträffande de spörsmål, som jag har ställt i min interpellation, har justitieministern nu lämnat ett utförligt svar, som ger en kommentar både till det bestående och till det blivande rättsläget. Justitieministerns svar skulle ha kunnat resumeras i två korta satser. Jag framställde tvenne frågor: anser justitieministern det nu bestående rättsläget tillfredsställande, och kan det förväntas att detta blir undanröjt vid bifall till de vilande grundlagsändring-

Ang. högsta domstolens utslag i visst tryckfrihetsmål. (Forts.)

arna? Efter omsorgsfull genomläsning av justitieministerns svar finner jag, att justitieministern i själva verket har svarat på den första frågan nej och på den andra frågan ja. Justitieministern har naturligen haft sina välgrundade skäl att inte svara fullt så enkelt, och jag har helt naturligt inte någon invändning emot denna större utförlighet, så mycket mindre som jag därigenom fått full bekräftelse på riktigheten av denna analys av rättsläggets innebörd, som jag hade tillåtit mig att göra i tvenne av justitieministern nu återupprepade punkter.

Det var verkligen med en viss tvekan som jag satte dessa punkter på papperet. Jag rör mig på ett område, som för mig i hög grad är *terra incognita*, och var och en förstår att det inte är utan tvekan man beträder detta för herrar jurister i allmänhet reserverade område. Men jag uppmuntrades av en tanke. Det är ju ändå vi lekmän, som stifta lagar och ändra lagar, och i så fall kunna ju icke lekmanafunderingar vara obehöriga, även då det gäller lagtillämpningen.

Under utvecklingen av detta rättsfall har jag haft tillfälle att göra åtskilliga reflexioner. De ledde mig fram till att efter det första utslaget säga mig själv, att om det här inte är något fel på domen, så måtte det vara något fel på lagen. Och jag skall plocka fram några av dessa mina lekmanafunderingar.

Det var först problemet med utländsk man som författare. I regel är det ju så, att utlänning straffas här i landet, om han begår något brott eller någon förseelse, försvitt man kommer åt honom. Och begränsningen är denna praktiska möjlighet. Varför, så frågade jag mig, hade tryckfrihetsförordningen lagt ansvaret på utgivaren? Ja, jag tänkte mig att det kan väl inte ha varit någon annan anledning till detta än att man ville ha säkerhet för att någon skulle vara ansvarig, och eftersom man inte kunde vara säker på att man kom åt en utländsk man som författare, så gick man över på denna linje. Men jag frågade mig också: innehålla då lagreglerna något hinder för att låta utländsk man svara, ifall så kan ske? Och det kan ju ske, ifall han själv erbjuder sig att svara. För min del fann jag icke något sådant hinder i lagen. Och därför avvaktade jag med stort intresse vad det slutliga ställningstagandet skulle bli från den högsta instansens sida. Med detta utslag fick man beskedet, att det saknar betydelse om den utländske mannen själv erbjuder sig att svara.

Herr justitieministern har i detta sammanhang fört ett resonemang angående huvudförhandlingens betydelse för bedömandet av denna sak. Det har ju sitt mycket upplysande värde, då det gäller att förstå vad den blivande lagstiftningen har för innebörd, men jag har inte riktigt kunnat uppfatta vad det har att skaffa med bedömningen av det bestående rättsläget. Ty i det utslag, som har föranlett mina spörsmål, finns det inte ett ord om huvudförhandlingen eller frågan, vid vilken tidpunkt den utländske författaren dyker upp, och jag drog därav den slutsatsen, att frågan om huvudförhandlingen är ett ämne, som saknar betydelse då det gäller det bestående rättsläggets innebörd.

Den andra punkten gäller förläggares respektive boktryckares eventuella ansvar. Det är ju alldeles riktigt, som herr justitieministern säger i sitt svar, att tryckfrihetsförordningen överhuvud taget icke känner till begreppet förläggare. Det är, såvitt jag förstår, en av förtjänsterna i den blivande lagstiftningen, att förläggaren för första gången får framträda i detta sammanhang. Men saken förenklas ju, om förläggare och boktryckare äro identiska, vilket ju för det mesta är förhållandet. Den fundering, som jag gick och bar på under detta rättsfalls utveckling, då jag reflekterade över att en förläggare skall kunna helt skiljas från ett mål av denna beskaffenhet, om han har

Ang. högsta domstolens utslag i visst tryckfrihetsmål. (Forts.)

en namnsedel att presentera, det var ungefär detta: Kan det verkligen förhålla sig så, att en förläggare kan befria sig från varje ansvar för vad han företar sig såsom utgivare av tryckta skrifter, om han exempelvis anställer en ansvarig, så att han vid givet tillfälle kan plocka fram en namnsedel från vem som helst, alldeles oavsett vad vederbörande kan ha med saken att skaffa?

Det var min fråga inför rättsfallets utveckling, och jag har fått ett besked på den frågan genom högsta instansens utslag. Jag finner nu att justitieministerns kommentar, jag måste säga till fullo, bekräftar att så illa är det beställt med gällande lagstiftning på detta område, att man icke kan dölja för sig denna möjlighet att en förläggare faktiskt kan anställa en ansvarig för att bära ansvaret för allt vad han företar sig såsom utgivare.

Den tredje frågan skulle jag vilja kalla för frågan om tredje persons ansvar — jag menar en person, som varken är författare eller förläggare eller utgivare eller boktryckare, om nu dessa ord få behålla sin vanliga, i språkbruket normala innebörd. Jag har gjort följande tankeexperiment. En förläggare reflekterar t. ex. över att utge ett utländskt arbete, låt mig säga ett politiskt arbete av Harold Nicolson, och är tveksam, om han skall våga sig på det. Han kommer till mig och rådgör om saken, och jag säger: »Jag skall åta mig att skaffa en namnsedel.» Han ger ut boken, det blir beslag, och så blir det åtal. Han vill ha sin namnsedel, och jag skriver, att jag visserligen inte är författare — det är Harold Nicolson som är författare, och han skulle gärna själv svara för saken — men för den händelse det skulle krävas åtar jag mig ansvaret för att denna bok har kommit ut. Inte annat än jag kan se blir vederbörande då skild från målet, och det blir undertecknad som får bära ansvaret.

Nu säger någon: då Rickard Sandler har påtagit sig ansvaret, är det väl också i sin ordning att han tar risken. Jag svarar: all right, sett från denna personliga synpunkt är det naturligtvis så, men, mina herrar, är inte detta resonemang litet för enkelt? Det är här inte bara en fråga om huruvida den enskilde skall bära det ansvar han har påtagit sig, utan det är också en fråga huruvida man från det allmännas synpunkt bör tillerkänna rättsgiltighet åt ett sådant åtagande. Såvitt jag har förstått, är detta inte någon fråga som den enskilde har att avgöra själv. Det gäller ju ändå allmänt beträffande strafflagstiftningen, att om en person begår ett brott och sedan en annan, jag eller vem som helst, kommer och säger: »Jag påtar mig ansvaret för den här saken», så betraktas det som en nullitet. Man erkänner icke någon dylik satisfactio vicaria.

Här kan jag höra en invändning, som liksom hänger i luften, nämligen den, att det där må vara sant beträffande tillämpningen av strafflagen i allmänhet, men att man inte får förbise, att det gäller andra regler i tryckfrihetsförordningen — där finns ett ansvaringskap. Ja, det vet jag också. Det veta vi litet var, att i fråga om periodiska skrifter finns det ett ansvaringskap, som — dess bättre, vill jag tillägga — nu sjunger på sista versen, tack vare den proposition, som herr justitieministern framlade vid den senaste lagtima riksdagen. Men, mina herrar, detta ansvaringskap för tidningar eller andra periodiska skrifter är kringgärdat med alldeles särskilda ceremonier. Man skall göra en anmälan hos justitieministern om att man vill vara ansvarig utgivare, och man skall få ett papper på den saken, ett utgivningsbevis. Vad vi nu ha fått klarhet om är, att vid sidan av detta ansvaringskap kan det enligt bestående rätt också finnas någonting, som jag skulle vilja kalla utgivaransvaringar. Det vill säga, att om en person utger en icke periodisk skrift, så kan han vid tillfälle plocka fram en utgivarnamnsedel, och att det fanns någonting sådant visste jag inte. Det fick jag veta genom den högsta instansens utslag i detta fall, och jag

Ang. högsta domstolens utslag i visst tryckfrihetsmål. (Forts.)
finner det nu vara till fullo bestyrkt av den kommentar, som herr justitieministern har gett.

Då man hade kommit så långt i saken, sade jag mig själv, att det inte kan stå riktigt bra till med en lag, som har denna innebörd. Men nästan i samma ögonblick erfor jag, att detta rättsläge redan är underkänt genom det beslut, som statsmakterna fattade vid den föregående riksdagen. Jag ville gärna bli fullt förvissad i detta avseende, och därför tillät jag mig att ställa mina frågor till justitieministern. Jag är tacksam för hans svar, ty nu har jag blivit förvissad om att regeringen och riksdagen under den senaste lagtima riksdagen ha underkänt det rättsläge, varom jag här förut har talat. Det är alldeles riktigt att det återstår en konfirmation vid kommande lagtima riksdag, och naturligtvis finnes möjligheten att riksdagen då säger nej. Men skola vi icke hålla oss här till vad som är det rimliga och sannolika? Då visar det sig att med den nya lagstiftningen inträder en radikal förändring i alla de tre punkter, som jag har tillåtit mig att fästa uppmärksamheten vid. Det framgår ju också mycket klart av justitieministerns anförande. För det första blir utländsk man likställd med svensk och kan följaktligen själv träda fram och ta sitt ansvar, för det andra blir förläggaren ansvarig näst efter författare och före boktryckare, och för det tredje kan tredje person hädanefter icke genom namnsedel vare sig själv ikläda sig eller åläggas ansvarighet.

Jag tror att det har sin betydelse att detta blir klarlagt. Det är ett ganska unikt rättsfall som har föranlett detta klarläggande. Herr justitieministern, som är rättshistoriker, kan ju kanske verifiera vad jag säger. Såvitt jag har kunnat finna, är detta första gången som en rättstillämpning har skett, varigenom denna innebörd av gällande rätt har blivit fastställd. Men samtidigt som det är första gången är det efter all rimlig sannolikhet också sista gången det kan komma att inträffa. Genom regeringens proposition och riksdagens godkännande beslut har ju det bestående rättsläget faktiskt redan blivit i princip undanröjt, och den belysning det nu har fått tycker jag inte kan framkalla någon tvekan om att låta yxan gå och fullfölja vad Kungl. Maj:t föreslog riksdagen vid den sista lagtima riksdagen. Nog vet jag, att lagen gäller tills den har ändrats, men för min lekmanamässiga rättsuppfattning ligger det något mycket oangenämt i ett tillstånd, som innebär straffverkställighet på basis av en lag, som bägge statsmakterna redan ha förklarat vara underhållig, och i medvetandet att man står hjälplös inför en sådan eventualitet. Det är, tror jag, inte något bra tillstånd, och det bör upphöra så fort ske kan. Den slutsatsen är förmodligen också den enda vinst, som det ifrågavarande rättsfallet kommer att tillföra svensk rättsordning.

Herr Lindhagen: Herr talman! Här stå vi inför en större fråga än den herrar Westman och Sandler talade om, nämligen inför frågan om tryckfriheten i allmänhet.

Då jag väckte min första motion om pressens reformering år 1910, förklarade jag att här i landet finns det inte tryckfrihet för andra än bokförläggare och tidningsredaktörer. Den kungl. kommitté, som 1912 avgav ett förslag om reformering av tryckfrihetsförordningen, var nog vänlig att i sina motiver antyda, att det låg någonting under herr Lindhagens uttalande.

Sandler har ju också rätt i att den som skrivit en bok eller en tidningsartikel bör vara ansvarig. I tryckfrihetens intresse har man emellertid ansett sig icke böra gå så långt, ty annars skulle ingen våga skriva något skarpt eller sanningsenligt, vilket också behövs. Man drog sig för att tala fritt ur hjärtat och vägde på guldvåg varje ord.

Nu har här ensidigt berörts frågan om bokförläggares skyddande och ansvar, men om *tidningspressens ansvar* har ju icke alls talats. Men där är det

Ang. högsta domstolens utslag i visst tryckfrihetsmål. (Forts.)
ännu farligare för en angripen, ty tidningarna spridas ju till en ofantlig läsekrets. Om någon okvädar en person i pressen, okvädas denne inför en ofantlig massa människor — hundratusenden läsa det. Friheten att göra så är för närvarande tämligen obegränsad.

Därför har jag flera gånger fullföljt min framställning om pressens reformering, i enahanda syfte som Sandler, men jag har utsträckt mitt reformkrav även till tidningspressen. Jag får be herr statsrådet att vid de blivande reformeringar, som han talade om, taga hänsyn till icke blott bokförläggarverksamheten, utan även pressen och i all synnerhet partitidningars möjligheter att låta en enskild redaktör vem som helst att vanära, misstänkliggöra eller vantolka en person inför hela den talrika läsekretsen, utan någon påföljd. Ingen inlåter sig annat än i yttersta nödfall på att anställa en tryckfrihetsprocess med den ovissaste utgång och med stora utgifter som enda behållningen.

Pressen har själv insett detta missförhållande och tillsatt en »*opinionsnämnd*», hos vilken man kan klaga mot en avgift av 20 kronor. Men dess utslag har ingen laga verkan och kan icke föranleda något straff. Tidningen i fråga har ingen skyldighet att publicera nämndens utslag, om det går tidningen emot. Men nämndens tillkomst är likväl uttryck för ett vaknande samvete inom pressen själv.

Jag har därför flera gånger motionerat, herr justitieminister, om att denna organisation inom pressen skall göras till en officiell organisation och att dess dömande även skall kunna på något sätt lagligen exekveras. Samma nämnd eller en parallell nämnd skulle kunna fylla enahanda uppgift även i fråga om böcker.

Jag ber således få betona, att ännu viktigare är att få möjlighet till upp rättelse gentemot partipressen.

Herr Linderot: Herr talman! Jag skall inte gå in på hela det komplex av juridisk och moralisk art, som herr Sandler har berört, men jag vill inte låta det passera oanmärkt vid denna interpellationsdebatt, att man anser en påtaglig försämring av tryckfrihetslagen vara något prisvärt, eller godtaga den formellt juridiska ståndpunkt herr Sandler här har framlagt såsom allmän giltig för svenska folket och framför allt för riksdagen och regeringen. Därvidlag ber jag att till protokollet få anteckna en helt avvikande mening.

Den nu gällande svenska tryckfrihetslagen hör till något av det bästa i demokratisk lagstiftningsväg, som har tillverkats här i landet. De män, som för över hundra år sedan uppdrogo de grundläggande linjerna för nu gällande tryckfrihetslagstiftning, voro sannerligen mera demokratiskt finkänsliga än de, som nu hålla på och yxa om denna lagstiftning. Det har ju kommit fram tillräckligt auktoritativa yttranden i tidningspressen, på möten och annorstädes, för att man väl bör ha anledning att i riksdagen inte låta en sådan allmän tillfredsställelse med de beslutade förändringarna, som herr Sandler gav uttryck åt, stå oemotsagd.

Jag skall inte gå in på alla dessa olika formuleringar om ansvaringskap, namnsedel o. s. v. Då jag i trettio års tid rätt många gånger haft med tryckfrihetslagen att göra och då jag även blivit mycket orättfärdigt dömd efter tryckfrihetslagen, borde jag kanske vara med och gråla på denna lag i största allmänhet, men det gör jag inte, ty att bli orättvist dömd efter en lag kan man aldrig undvika. Man får se saken i sin helhet och vara tillfredsställd, om lagen i fråga ändå bereder vissa fördelar för den medborgerliga friheten inom landet.

Ett ord ändå i fråga om namnsedeln, herr Sandler! Är det så alldeles klart, att den ordning herr Sandler prisade betyder ett demokratiskt framsteg? För boktryckarens skull har det hittills varit absolut nödvändigt, att namnse-

Ang. högsta domstolens utslag i visst tryckfrihetsmål. (Forts.)
delsförfarandet varit grundfäst i lagen. Annars skulle man under vissa tider knappast ha kunnat få tag i en boktryckare, som vågat ge ut någonting. Nu har enligt justitieministerns framställning här i dag den nya lagen tagit sikte på att ställa boktryckaren till ansvar först i tredje hand, i stället för som hittills har varit fallet i första hand. Det är ett framsteg, om man betraktar den saken isolerad för sig, men det blir inte ett framsteg, om man utgår ifrån att varje skribent ovillkorligen skall få lov att avtjäna ett fängelsestraff för vad han skrivit. Man har infört namnsedelsystemet för att hindra att politisk reaktion vid vissa tillfällen skall kunna överhuvud taget dämpa all emot vissa bestående förhållanden riktad offentlig kritik i form av periodiska skrifter eller i form av tillfälliga, icke periodiska skrifter, och det är inte så där alldeles självklart, herr Sandler, att det är ett framsteg, att man nu går in för att avskaffa detta system. Det är ju ändå, vad boktryckaren angår, så, att om han själv inte vill stå såsom ansvarig, har han, som det nu är, en namnsedel att förete, och den innebär för boktryckaren precis samma skydd som att en hyresvärd ju inte rimligen enligt lag kan straffas för vad en hyresgäst företar sig i lagbrytande mening. Exemplet är inte analogt, och jämförelsen får inte tagas bokstavligen och mekaniskt. Men det ligger någonting i denna jämförelse, att inte en hyresvärd skall straffas för vad hyresgästen tar sig för. Boktryckaren kan ju inte vara jurist, åtminstone inte annat än i undantagsfall, och han måste ha ett skydd emot att kunna bli bestraffad för vad han egentligen inte gjort. Han är nämligen bara den rent mekaniska framställaren av en tryckt skrift och kan i förväg inte bedöma dess kvalitet juridiskt sett. Han måste alltså ha ett skydd. Nu är det detta skydd för boktryckaren, som i ett visst speciellt rättsfall har fört till tämligen orimliga konsekvenser. Men att man därför skulle lägga sådana synpunkter på tryckfrihetslagstiftningen i allmänhet, som herr Sandler här har gjort, anser jag vara alldeles oriktigt, och jag finner det inte alls självklart, att en kommande riksdag så där utan vidare kommer att antaga alla de förslag till förändringar i tryckfrihetsförordningen, som redan en gång av riksdagen ha godtagits. Det kan också, herr Sandler, komma att bli vissa andra förändringar, och jag vill för min del uttala en förhoppning, att förslag om vissa demokratiska förändringar i denna lagstiftning komma att bifallas vid nästa riksdag.

Herr Lindhagen: Herr talman! I vår reaktionära tid kan man vänta sig allt. Och jag antydde också nyss, att man knappast kan lägga ansvaret helt och hållet på den, som har skrivit boken, eller på den, som har skrivit artikeln i tidningen, vilket ju enligt allmänna rättsprinciper vore den enklaste och klaraste vägen att gå. Därför har man här fått gå fram på kompromissens väg, och jag vill just betona, att Sandler inte framkommit med någon särskild åsikt att undantaga en reform av pressens tryckfrihet. Man måste finna på någonting nytt, och därför, herr talman, har jag förordat, att området för den av pressen själv, av andlig självbevaringsdrift, instiftade opinionsnämnden skall fullkomnas och utsträckas till att med laga befogenhet få befatta sig även med svåra otillbörligheter i böckerna. Därigenom skulle vi få något grepp på de här svåra förhållandena.

Det är därför som jag ber statsrådet att inte komma bara med många reaktionära förslag, utan även med förslag till reformer, som förses med den säkerhetsventil, vartill pressen själv tagit initiativet, till skydd för menige man i detta land emot förövningar av såväl boktryckare som tidningsskrivare. Det är synd om chefredaktörerna för partitidningarna. De måste ta hänsyn på så oerhört många sätt, och de propagera helst för sina egna inställningar. Vi ha redan visserligen fått en institution för att hjälpa redaktörerna, nämligen den

Ang. högsta domstolens utslag i visst tryckfrihetsmål. (Forts.)

s. k. informationsstyrelsen, en polyp med en mängd armar. Men denna informationsstyrelse — som jag skulle vilja kalla för »harsprånget» — är farlig, mycket farlig såsom ett »stöd» mest för tidens reaktionära strävanden i världen.

Herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet **Eriksson**, *Ang. användningen av spannmål för tillverkning av spritdrycker m. m.* som enligt vad föredragningslistan utvisade komme att vid detta sammanträde besvara herr Bergmans interpellation angående användningen av spannmål för tillverkning av spritdrycker m. m., erhöll ordet och yttrade: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Bergman till mig framställt följande tre frågor:

1. Vilka inskränkningar i tilldelningen av spannmål för tillverkning av spritdrycker och öl ha företagits eller äro åsyftade för innevarande budgetårs tillverkningsperioder?

2. Förekomma några inskränkningar i användningen av potatis för brännvinstillverkning?

3. Anser statsrådet att under nuvarande förhållanden — med brödransorering, spannmålsbeslag och inskränkningar av livsmedelstillgången av olika slag, till och med i avseende på rätten att använda spannmål till kaffesurrogat — det är lämpligt att över huvud tillverkning av starka drycker av ämnen, som äro användbara till livsmedel och fodermedel, får förekomma, och har regeringen under övervägande några ytterligare inskränkningar i detta avseende?

Vid den år 1934 genomförda regleringen av brännvinstillverkningen var frågan om möjligheterna att vid brännvinstillverkningen nedbringa förbrukningen av spannmål föremål för uppmärksamhet. Med stöd av bestämmelserna i 13 § brännvinstillverkningsförordningen har Kungl. Maj:t bemyndigat statens potatismjölsmånad att meddela föreskrifter om de råämnena, som jämte potatis få användas vid brännerierna. Dessa föreskrifter innebära, att endast så stor kvantitet spannmål får användas, som av tekniska skäl måste tillsättas vid potatisbränningen. Ingen brödsäd utan endast foderspannmål får användas. Vissa maximikvantiteter äro föreskrivna: större mängder spannmål få icke användas än som i genomsnitt motsvara 2.8 kg korn eller 4.2 kg blandad säd per hektoliter inmäskad potatis. Den myckenhet spannmål, som användes vid brännvinstillverkning, har också nedgått — från att under 1920-talet ha utgjort i medeltal 20,000 ton — till i genomsnitt för de sex senaste tillverkningsåren omkring 5,000 ton per år. Genom den begränsning av bränningen i jämförelse med de senaste åren, som planeras i år och som jag strax återkommer till, beräknas spannmålsförbrukningen vid brännerierna under innevarande tillverkningsår komma att nedgå ytterligare till omkring 3,600 ton. I jämförelse med hela spannmålsskörden, som under senare år utgjort omkring 3 milj. ton i medeltal för år, är förbrukningen av spannmål vid brännvinstillverkningen sålunda numera obetydlig. I år söker livsmedelskommissionen ordna så, att till brännerierna levereras särskilt sådana partier spannmål, som mindre väl lämpa sig till förmalning.

Spannmål användes även vid framställning av maltdrycker. De skattepliktiga bryggeriernas maltförbrukning torde under senare år ha motsvarat 35,000 à 40,000 ton korn. Användningen av korn för ifrågavarande ändamål kommer emellertid att avsevärt inskränkas under innevarande tillverkningsår. Statens livsmedelskommission upptog redan under första hälften av september förhandlingar med bryggeriindustrien angående inskränkning av bryggeriernas inköp av malkorn. En dylik inskränkning ansågs kunna företagas utan att

Ang. användningen av spannmål för tillverkning av spritdrycker m. m.
(Forts.)

bryggerinäringen därigenom behövde räkna med någon minskad malttillgång. enär bryggerierna lågo inne med stora lager av såväl korn som malt från föregående konsumtionsår. Överenskommelse träffades ock av innebörd, att korninköpen för de skattepliktiga bryggerierna skulle inskränkas till ungefär hälften av de normala, således till omkring 20,000 ton. Kommissionen undersöker vidare möjligheterna att ifrån utlandet införskaffa såväl korn som malt, varigenom användningen av svenskt korn skulle kunna inskränkas. För underlätande av en sådan import har livsmedelskommissionen föreslagit Kungl. Maj:t ett temporärt slopande av korn- och malttullen. I anslutning härtill har Kungl. Maj:t genom kungörelse den 22 november 1940 förordnat att oმაlet korn och malt, även krossat, skola vara tullfria från och med den 25 november 1940 tills vidare till och med den 30 juni 1941. Utöver användningen av korn för de skattepliktiga bryggerierna gå vissa kvantiteter korn även till de skattefria bryggerierna.

I anledning av frågan, om några inskränkningar förekomma i användningen av potatis för brännvinstillverkning, ber jag att få meddela följande. Redan i början av innevarande år vidtogos åtgärder för att säkerställa en potatisodling i bränneridistriktet av sådan omfattning, att därmed kunde skapas största möjliga reserv av potatis för att i rådande kristid trygga landets försörjning med denna vara. Därvid ställdes från livsmedelskommissionens sida i utsikt att, i den händelse skörden av matpotatis bleve fullt tillräcklig för konsumtionen, en tillverkning av potatisbrännvin under kampanjen 1940/41 av högst 28 milj. normalliter skulle medgivas. För att man hela tiden skulle kunna bevaka, att huvudintresset, nämligen säkerställandet av tillgången å matpotatis, bleve tillgodosett, skulle tillverkningen av denna myckenhet brännvin allenast få ske successivt enligt anvisningar av kommissionen. För varje av kommissionen angiven tidsintervall finge avverkas högst den potatismängd, som kommissionen bestämde, och driften skulle i övrigt så anpassas, att dranken kunde på lämpligaste sätt tillvaratagas såsom fodermedel. I ett särskilt avtal i ämnet, som livsmedelskommissionen den 29 mars 1940 träffade med Sveriges Bränneriidkareförening, förbehöll sig kommissionen rätt att om försörjningsläget så krävde fordra bränningens begränsning till 20 miljoner liter. På kommissionens framställning har nu också Vin- och spritcentralen tills vidare beslutat en inskränkning av brännvinsbränningen till sistnämnda kvantitet femtioprocentig sprit i stället för förra tillverkningsåret 32 miljoner liter. Detta medför en minskning av åtgången av bränneripotatis från 137,500 ton till cirka 80,000 å 85,000 ton eller i runt tal med 50,000 ton. Genom denna inskränkning i bränningen kommer också användningen av spannmål att begränsas, såsom jag nyss angivit. Överenskommelsen med brännerierna innefattade även ett uttalande därom, att potatisodlingen borde i görligaste mån utökas. I den mån utsäde kunde anskaffas skulle på viss del av arealen odlas för hushållsändamål eller i varje fall för både mat- och fabrikspotatisändamål lämpliga, angivna sorter. Till genomförandet av detta system åtog sig bränneriidkareföreningen att lämna sin medverkan.

Årets skörd av potatis medgiver, om skördeuppskattningarna äro riktiga, en god försörjning med matpotatis. Skörden uppskattas nämligen i år till över 2,100,000 ton mot normalt 1.8 å 1.9 milj. ton. Jag behöver väl knappast framhålla, att uppskattningen av årets skörd är osäker. Skördeökningen torde åtminstone till en del komma att användas för foderändamål. Även om vissa kvantiteter potatis tagas i anspråk för brännvinstillverkning, komma de dock i viss omfattning jordbruket indirekt till godo; av den vid bränningen fram-

Ang. användningen av spannmål för tillverkning av spritdrycker m. m.

(Forts.)

kommande biprodukten drank erhålles nämligen ett för nötkreaturen lämpligt foder.

Även med en god skörd är det naturligtvis av vikt, att en riktig hushållning äger rum med tillgångarna. Det är heller ingalunda min mening att bagatellisera de kvantiteter av spannmål och potatis, som åtgå för tillverkning av malt-drycker och brännvin. Men det har synts de ansvariga myndigheterna, att försörjningsläget tillåter en förbrukning av spannmål och potatis för nämnda ändamål i den begränsade omfattning, som i enlighet med vad jag har meddelat planeras i år. För min del ansluter jag mig till denna uppfattning. Det är emellertid klart, att läget kan ändra sig, särskilt beträffande potatisen, och att ytterligare inskränkningar då kunna finnas påkallade. Livsmedelskommissionen har för sådant fall, såsom framgår av vad jag yttrat, vidtagit anordningar för att ett ingripande snabbt skall kunna få effekt.

Då man bedömer frågan om användningen av spannmål och potatis för tillverkning av brännvin, kan man inte bortse från att sprit kommer till användning även för andra ändamål än förtäring. Den sprit, som tillverkas vid sulfitbrännerierna, söker man för närvarande i ökad utsträckning absolutera till motorsprit för att tagas i anspråk huvudsakligen för krigsmaktens behov. Under sådana förhållanden har enligt planer, uppgjorda av bränslekommissionen, förutsatts och i mindre omfattning redan av Kungl. Maj:t beslutats, att potatis-råbrännvin må komma till användning för att tillgodose behovet av sprit för hushållsbruk och för tekniska ändamål. Det är därför av betydelse ur försörjningssynpunkt, att vi kunna hålla vissa förråd av brännvin.

Herr Bergman: Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet för hans svar, av vilket han för övrigt hade vänligheten låta mig taga del redan i går afton.

De frågor, som jag hade framställt till honom, voro tre. De bägge första innehölo hemställan om att så att säga få papperen på bordet, att få veta vilka inskränkningar som ha skett eller äro avsedda att vidtagas i berörda hänseende, och den tredje frågan var den principiella, om under nuvarande förhållanden överhuvud livsmedel och fodermedel rimligen böra få förstöras för tillverkning av starka drycker.

Vad de första frågorna beträffar, ha vi fått en exakt redogörelse som svar på dem, och vi äro tacksamma därför. En annan sak är, i vad mån vi kunna vara nöjda med de företagna och beräknade inskränkningarna. Jag kommer till den saken senare.

Den tredje frågan var, om statsrådet ansåg »att under nu inträdda förhållanden — med brödransonering, spannmålsbeslag och inskränkningar av livsmedelstillgången av olika slag, till och med i avseende på rätten att använda spannmål till kaffesurrogat» — således mycket stränga restriktioner överallt — »det är lämpligt att överhuvud tillverkning av starka drycker av ämnen, som äro användbara till livsmedel och fodermedel, får förekomma». På den frågan, som egentligen var det viktigaste, har herr statsrådet givit ett så svävande, för att ej säga rent negativt svar, att herr statsrådet inte gärna kan förvåna sig, om jag förklarar mig missnöjd med det svaret. Det kan ju vara likgiltigt, om jag personligen är missnöjd eller icke, men denna interpellation är inte något privat hugskott av mig, utan jag har här givit uttryck åt en mening, som för närvarande delas av massor av folk här i landet. Detta framgår först och främst av de talrika tidningsuttalanden med instämmanden i interpellationen, som förekommit i landets olika delar, samt

Ang. användningen av spannmål för tillverkning av spritdrycker m. m.
(Forts.)

vidare av uttalanden från korporationer och möten, som ägt rum på många platser. Jag har anledning att icke minst fästa uppmärksamheten vid opinionen i det län, jag representerar i riksdagen. I detta läns residensstad, Karlstad, hölls för några dagar sedan ett stort och representativt möte, där man enhälligt beslöt ett sådant uttalande i denna fråga.

I interpellationssvaret har det visserligen meddelats, att vissa inskränkningar ägt rum i brännvinsbränningen, och det vore ju underligt om så ej skett. Men likväl framgår det att icke mindre än 3,600 ton spannmål skulle användas för tillverkning av rusdrycker, och icke mindre än 20,000 ton korn skulle komma till användning för tillverkning av öl vid de skattepliktiga bryggerierna förutom vad som finns reserverat där och vad de köpa från utlandet. Dessa råämnestilldelningar utgöra visserligen naturligtvis en bråkdel av allt, som finns i landet av dessa varor, men de visa dock, att det är mycket stora förråd, som annars hade varit användbara till livsmedel och till fodermedel — jag ber särskilt att få stryka under fodermedelsbehovet — om de inte finge användas för rusdryckstillverkning, ett ändamål som jag skulle tro att större delen av vårt folk anser vara föga försvarbart i sådana situationer som nu, då man måste ålägga sig inskränkningar på olika områden. Jag ber särskilt få påpeka, att fodermedelstillgången ju är en oerhört viktig förutsättning för t. ex. mjölkproduktionen. Genom att använda så stora mängder av fodermedel, som nu tillåtes, för tillverkning av rusdrycker och öl, minskas möjligheten att kunna undgå nedslaktning av djur och möjligheten att kunna öka mjölkproduktionen. Det blir ett slags konkurrens mellan öl och mjölk, en konkurrens där väl ingen förnuftig människa i våra dagar kan anse annat, än att mjölken bör ha företräde. För övrigt sammanhänger detta ju med en hel del andra omständigheter, t. ex. i avseende å den allmänna betydelsen av att folk inte bör uppmuntras till att förtära starka drycker, i all synnerhet nu, då försvarskraft och arbetseffektivitet mer än någonsin påkrävas. I interpellationen var det ju närmast frågan om vad dessa drycker skulle tillverkas av, men det är klart, att, om tillverkningen inskränkes, det bör bli en minskning också av förbrukningen.

Den tillverkning av sulfitsprit t. ex., som nu förekommer i större utsträckning än tidigare, är ju i sin ordning och något, som bör uppmuntras i den mån denna sprit behövs till motorbränsle eller annat tekniskt, legitimt bruk. Överhuvud taget får sådan sin rätta användning just genom att utgöra bränsle för döda bränslemaskiner men inte för levande.

Jag måste säga att, då man nu fått veta, att även under denna tid en icke oväsentlig mängd livsmedel och fodermedel skall användas för starka dryckers tillverkning, man nu tycker, att man saknar den beslutsamhet, som man skulle vänta av vår nuvarande regering, vilken ju är en stark regering på grund av sin sammansättning från samtliga större partier. Dess beslutsamhet är i varje fall icke sådan som utmärkte den regering, vilken under förra kristiden stod inför dylika problem. Jag ber att få erinra om att enligt en kungl. förordning 1916 — således under förra världskriget — vete, råg, sockerbeter eller melass inte fick användas som råämnen för tillverkning av brännvin. Det fanns ett och annat obetydligt undantag, då det gällde sprit för tekniska eller vetenskapliga ändamål och dylikt. Det gällde inte heller bränneri, där brännvin tillverkades i samband med pressjästberedning, men denna tillverkning utgjorde endast en obetydlighet, jämförd med de övriga. År 1917 kom en ny kungörelse om inställandet av brännvinstillverkningen under tillverkningsåret $\frac{1}{10}$ 1917— $\frac{1}{5}$ 1918 utom blott i samband med tillverkning av pressjäst eller avfallslut från sulficellulosatillverkning. Det var

Ang. användningen av spannmål för tillverkning av spritdrycker m. m.
(Forts.)

således praktiskt taget nästan så gott som ett förbud mot tillverkning av brännvin överhuvud taget.

Det framställdes en interpellation i de dagarna — det sista krigsåret — till den dåvarande finansministern, som var herr Thorsson. En interpellant frågade, om det inte skulle komma ett provisoriskt rusdrycksförbud, vilket nykterhetsrörelsen då liksom nu för några månader sedan enhälligt begärt. Därpå svarade herr Thorsson, att han inte kunde ställa något sådant förbud i utsikt, men han sade samtidigt, att brännvinstillverkningen då vore praktiskt taget förbjuden, samt att korntilldelningen till bryggerierna vore så inskränkt, att bryggeriernas tillverkning måste bygga på en mycket lägre extrakt-halt och på grund av tillverkningsmetoderna därför också på en lägre alkoholhalt, ända därhän att det öl, som då tillverkades, vore praktiskt taget lika med svagdricka i avseende å dess alkoholhalt. Således kunde man säga, att det även rådde ölförbud, ty ett sådant förbud skulle ju inte inbegripa svagdricka. Vad vinet beträffade, förklarade han, vore avspärrningen på haven sådan, att det praktiskt taget inte kom in något vin. Alltså menade han, att läget, ehuru han inte kunde ställa i utsikt ett provisoriskt förbud, dock vore sådant, att det praktiskt sett rådde ett förbud. Det var den tidens regering, som kunde åstadkomma något sådant, och jag tycker verkligen att man kunna vänta av den regering, vi nu ha, att den inte vore sämre i detta avseende, utan kunde taga ett krafttag i denna fråga. Men nu skall ju öltillverkningen endast skenbart få minskad korntilldelning (man tillåter införsel utifrån m. m.).

En av de många tidningar, som yttrat sig om denna sak, säger bl. a.: »Med intresse skall vårt folk avvakta, om den starka regering vi lära ha, förmår hävda sig mot de starka kapitalintressen som här resa motstånd.» Jag skall inte yttra mig om vår nuvarande regerings större eller mindre förmåga att motstå kapitalintressena, men jag citerar detta uttalande såsom ett exempel på de tankar, som för närvarande röra sig inom vida kretsar av vårt folk i den situation, vari vi nu befinna oss.

Jag ber till sist att få anknyta till vad herr statsrådet yttrade mot slutet av sitt svar, där han dock sade några ord, som med välvillig tolkning kunna tydas såsom innebärande, att man kanske kan komma på andra tankar snart nog. Han säger: »Det är emellertid klart, att läget kan ändra sig, särskilt beträffande potatisen, och att ytterligare inskränkningar då kunna finnas påkallade. Livsmedelskommissionen har för sådant fall — — vidtagit anordningar för att ett ingripande snabbt skall kunna få effekt» o. s. v. Jag hoppas, att såväl detta som de reflexioner, jag nu tillåtit mig göra här angående bryggerikornet, må komma under allvarligt övervägande, när omständigheterna det föranleda, och enligt, som jag tror, de flestas tankar äro omständigheterna redan nu sådana, att de föranleda ett sådant övervägande.

Häri instämde herrar *Sten* och *Albertsson*.

Herr Bärq, Johan: Jag ber bara att få förena mig med herr Bergman i uttalandet av en förhoppning, att regeringen, enkannerligen det statsråd som har huvudansvaret för vår folkförsörjning, icke dröjer för länge med att vidtaga åtgärder, om det skulle visa sig, att knappheten på för folkförsörjning värdefulla råämnen vilka ingå i spritdrycksframställningen, kan antagas ge skäligen anledning till ett ingripande.

Herr statsrådet Eriksson: Herr Bergman anställde en jämförelse mellan de regeringar, som sutto under den förra kristiden och utvecklade en stor hand-

Ang. användningen av spannmål för tillverkning av spritdrycker m. m.

(Forts.)

lingskraft på detta område, och den nu sittande regeringen, varvid denna jämförelse utföll till den nu sittande regeringens nackdel. Han anförde därvidlag två saker. Den första var, att man under förra kristiden, år 1916, förbjöd användning av brödsäd, sockerbetor och melass, om jag uppfattat herr Bergman rätt, för tillverkning av brännvin.

Nu är det ju på det sättet, om jag inte minns alldeles fel, att användningen av sockerbetor och melass redan är permanent förbjuden för brännvinstillverkning. I det avseendet är det alltså ingenting att göra för den nu sittande regeringen.

Vad brödsäden beträffar, framgår det av mitt svar, att brödsäd i egentlig mening inte kommer till användning för brännvinstillverkning för närvarande.

Herr Bergman anförde vidare, att man på hösten år 1917 genomförde ett förbud mot brännvinstillverkning, och han menade, att det vore bäst att göra så nu också. Jag har i mitt svar försökt ställa in denna fråga sakligt i belysning av vårt försörjningsläge; det är väl alldeles klart, att man inte kan bortse från försörjningsläget, sådant det är eller kan utveckla sig, när man bedömer denna fråga. Det blir ett avväggningsproblem. Som jag redan sagt, menar man på för livsmedelsförsörjningen ansvarigt håll för närvarande, att man kan tillåta användningen i angiven utsträckning av fodersäd och potatis för detta ändamål, men läget kan ju ändra sig, och det är klart, att man följer problemet med uppmärksamhet.

Herr Bergman: Endast en helt kort reflexion med anledning av herr statsrådets senaste yttrande. Det är alldeles riktigt, att brännvinstillverkning av melass och säd, som avses för människoföda, även nu är förbjuden, men i mitt tidigare anförande strök jag alldeles speciellt under foderförrådssynpunkten i avseende på brännvinsbränningen, varjämte jag berörde korntilldelningen till ölbrygd, och det var i dessa sammanhang, som jag drog fram jämrörelsen med mjölken o. s. v. På dessa viktiga punkter förefaller det, som om det skulle brista något i regeringens omtänksamhet, och jag hoppas, att det snart måtte bli en ändring.

Vid förnyad föredragning av andra särskilda utskottets utlåtande nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till främjande av bostadsbyggande på landsbygden m. m. jämte i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

*Lagförslag om
straff för
sabotage m. m.*

Föredrogs ånyo tredje särskilda utskottets utlåtande nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om straff för sabotage m. m.

Genom en den 1 november 1940 dagtecknad, till tredje särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 55, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om straff för sabotage;
- 2) lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 14 oktober 1939 (nr 724) om särskilda tvångsmedel vid utredning rörande brott som avses i 8 eller 19 kap. strafflagen m. m.; samt
- 3) lag om ändrad lydelse av 2 § lagen den 9 januari 1940 (nr 3) om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen, med förklarande att riksdagen funnit vissa ändringar

Lagförslag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

böra vidtagas i de genom förevarande proposition framlagda lagförslagen, måt-
te för sin del antaga tre i utlåtandet införda, med 1—3 betecknade förslag
till lagar i nu ifrågasvarande ämnen.

Förslaget till lag om straff för sabotage var i nedan angivna delar så ly-
dande:

(i Kungl. Maj:ts förslag:)

(i utskottets förslag:)

1 §.

Den, som förstör eller skadar an-
läggning eller inrättning, som är av
betydelse för försvaret, *förvaltningen*
eller folkförsörjningen, eller föremål,
som är avsett för försvaret eller för
sådan anläggning eller inrättning,

eller vid tillverkning, leverans, för-
varing eller forsling av sådant före-
mål åstadkommer fel hos föremålet
eller föranleder dröjsmål med dess av-
lämnande,

eller eljest förhindrar eller försvå-
rar användandet av anläggning, in-
rättning eller föremål, som nyss
nämnts,

eller gör annat därmed jämförligt
sabotage,

och som därigenom åstadkommer
fara för att försvaret eller folkför-
sörjningen lider allvarligt men eller
för att förvaltningen eller den allmän-
na ordningen allvarligt störes,

dömes till straffarbete i högst *sex*
år eller fängelse.

2 §.

Förövas gärning, som i 1 § sägs, av
oaktsamhet, dömes den skyldige till
fängelse eller dagsböter.

8 §.

Till sabotage enligt denna lag skall
icke hänföras vidtagande av eller del-
tagande i arbetsinställelse eller annan
därmed jämförlig stridsåtgärd, som
vidtages med anledning av arbetstvist
eller i syfte att främja egna ekono-
miska intressen, samt ej heller uppma-
ning till sådan åtgärd.

9 §.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

Reservation hade avgivits av herrar *Strand, Sten* och *Olsson* i Mellerud,
vilka anförde:

1 §.

Den som, *med uppsåt att skada*
försvaret eller folkförsörjningen eller
störa förvaltningen eller den allmänna
ordningen,

förstör eller skadar anläggning, in-
rättning eller föremål, som är av be-
tydelse för försvaret, *folkförsörjning-*
en eller förvaltningen,

eller vid tillverkning, leverans, för-
varing eller forsling av sådant före-
mål åstadkommer fel hos föremålet el-
ler föranleder dröjsmål med dess av-
lämnande,

eller eljest förhindrar eller försvå-
rar användande av anläggning, in-
rättning eller föremål, som nyss
nämnts,

eller gör annat därmed jämförligt
sabotage,

dömes till straffarbete i högst *tio*
år. Äro omständigheterna synnerligen
mildrande, må till fängelse dömas.

7 §.

Lagförslag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

»Enligt utskottets mening böra de normala stridsåtgärderna på arbetsmarknaden jämte liknande åtgärder begreppsmässigt icke hänföras under en lagstiftning om sabotage. En sådan bestämning av begreppet, att dessa åtgärder komme att falla utanför lagen, har utskottet sökt vinna genom kravet på uppsåt att skada försvaret eller folkförsörjningen eller störa förvaltningen eller allmänna ordningen. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida kravet på skadeuppsåt, särskilt som därunder ingår även s. k. eventuellt uppsåt, härutinnan är tillräckligt och om icke en avgränsning bör ske också i objektivt avseende på det sätt, som föreslagits såväl av de sakkunniga som av Kungl. Maj:t. Att därvid inskränka sig till ett uttalande i motiveringen synes icke lämpligt. Det för här ifrågavarande åtgärder principiellt och gemensamt utmärkande, nämligen att de härflyta ur partstvister rörande arbets-, löne- eller prisvillkor, synes böra komma till uttryck i lagtexten. Några sakliga skäl mot en sådan uttrycklig undantagsregel ha icke anförts av utskottet.

Under hänvisning till vad sålunda anförts hemställes, att riksdagen måtte för sin del antaga de av utskottet framlagda lagförslagen med den ändring beträffande förslaget till lag om straff för sabotage, att 7 § i utskottets förslag erhåller beteckningen 8 § samt att såsom 7 § intages följande bestämelse:

'Denna lag äger icke tillämpning i fråga om arbetsinställelse eller annan därmed jämförlig stridsåtgärd, som vidtages allenast med anledning av arbetstvist eller enbart i syfte att främja närings- eller yrkesintressen.'

Herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Den proposition, som nu ligger på kammarens bord, har tillkommit efter en hemställan från den senaste lagtima riksdagen på förslag av dess första lagutskott. Kungl. Maj:t har således kunnat utgå ifrån att det inom riksdagen skulle finnas intresse för att en lagstiftning i detta ämne, som beröres i propositionen, skulle komma till stånd, och tredje särskilda utskottet har ju också i huvudsak tillstyrkt Kungl. Maj:ts proposition.

Utskottet har vidtagit några ändringar i propositionen. Jag kan inte undertrycka den iakttagelsen, att till följd härav propositionen i ett par avseenden framstår såsom försiktigare hållen än utskottsutlåtandet. Emellertid har jag inte några starkare invändningar att göra emot utskottets ändringar. Jag kan således för min del anse det lämpligt, att kammaren antar utskottets utlåtande, i vad det verkligen innehåller, men jag skulle däremot gärna se utskottsutlåtandet kompletterat med en bestämelse, som fanns i propositionen och som utskottet har utslutit men som reservanterna ha upptagit i sin reservation och föreslagit till införande i lagen.

Att utskottet gjort denna utslutning, sammanhänger därmed, att utskottet har företagit en omformulering av 1 § i lagförslaget. Utskottet har i denna paragraf föreslagit den ändringen, att i beskrivningen på sabotage skulle uttryckligen utsägas, att gärningen skall ha skett med uppsåt att skada eller störa de samhällsviktiga intressen, som lagen avser att skydda. I Kungl. Maj:ts proposition har däremot icke i brottsbeskrivningen uttalats, att gärningen skulle ha skett uppsåtligt. Därvid har emellertid vid propositionens avfattning endast följts den princip, som numera allmänt iakttages vid avfattningen av straffrättsliga lagregler, nämligen att man där icke uttryckligen skriver att uppsåt erfordras för straffbarhet. Att uppsåt verkligen medvetet och föredragande departementschefen har förutsatts för straffbarhet, framgår av vad som säges på sid. 25 i den kungl. propositionen. Där säger t. f. departementschefen: »I fråga om gärningsmannens uppsåt ha de sakkun-

Lagförslag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

niga anført, att för straffbarhet enligt 1 § kräves att gärningsmannen på det sätt som i allmänhet kräves för uppsåt insett att gärningen kan ha den effekt som lagrummet förutsätter. Det torde icke vara erforderligt att meddela uttrycklig föreskrift härom.»

Nu har jag för min del inte några stora betänkligheter mot att utskottet har föreslagit att skriva in i lagen, att uppsåt skall erfordras, ty denna lag är ju provisorisk, och som det framhålles i t. f. departementschefens anförande är det meningen att man vid den allmänna översynen av strafflagen också skall behandla detta ämne, sabotage, och då blir det anledning att återkomma till den formella frågan, huruvida det är lämpligt, att man i detta fall uttryckligen uppställer fordran på uppsåt eller icke. Vad jag har velat framhålla är, att det icke finns någon *saklig* skillnad mellan utskottets ståndpunkt och propositionen.

Under återopande av den ändring, som utskottet sålunda gjort i 1 §, har emellertid utskottsmajoriteten föreslagit att 8 § i Kungl. Maj:ts förslag skulle utgå. I den paragrafen stadgades, att till sabotage enligt lagen icke skulle hänföras vidtagande av eller deltagande i arbetsinställelse eller annan därmed jämförlig stridsåtgärd, som vidtages med anledning av arbetstvist eller i syfte att främja egna ekonomiska intressen, samt ej heller uppmaning till sådan åtgärd. Innehållet i propositionens 8 § motsvarar det, som återfinnes i det ändringsförslag, som har framställts av reservanterna och som kammarens ledamöter kunna läsa i slutet av utskottets betänkande.

Den i propositionen upptagna bestämmelsen avser ett förtydligande, som skulle för domstolarna underlätta en riktig tillämpning av lagen och förbygga att lagen av missförstånd tolkades oriktigt. Det kan ju också för allmänheten vara av intresse, att det uttryckligen utsäges, hur det förhåller sig i detta avseende, nämligen att ekonomiska stridsåtgärder av angivet slag icke skola träffas av denna lagstiftning.

Då det, som jag förut sagt, icke föreligger någon skillnad mellan innehållet i 1 § ur denna synpunkt enligt utskottets förslag och enligt Kungl. Maj:ts förslag, är ett förtydligande på den punkt som beröres av 8 § i Kungl. Maj:ts proposition lika erforderligt, om man tar utskottets förslag, som när det gäller propositionen, och jag kan för min del icke annat än hemställa, att kammaren ville följa reservanterna på denna punkt. Det gäller, som sagt, ett tillägg till lagen, som icke kan medföra någon som helst olägenhet, men väl kan medföra den fördel, som tydligheten alltid innebär.

Herr Strand: Herr talman! Mot det föreliggande lagförslaget om straff för sabotage m. m. har undertecknad jämte två av utskottets övriga ledamöter anmält reservation med yrkande att riksdagen måtte komplettera utskottets förslag till lag med den undantagsbestämmelse rörande deltagande i arbetsinställelse m. m., som återfinnes under § 8 i såväl den kungl. propositionen som i de sakkunnigas förslag. Jag hade nog tänkt mig att här i ett längre anförande utveckla de synpunkter, som reservanterna i huvudsak ha, och på det sättet komplettera motiveringen för vårt yrkande, men efter departementschefens uttalande här finner jag det överflödigt och begränsar mig därför i stort sett till att yttra mig om rent praktiska synpunkter i fråga om vårt ställningstagande i utskottet.

Egentligen borde det väl tillhöra god parlamentarisk ordning, att reservanterna i sak förfäktade en mot utskottsmajoritetens avvikande mening beträffande, i detta fall, lagens tillämpning eller ej på arbetsinställelser eller därmed jämförliga stridsåtgärder. Så är emellertid ingalunda fallet. Det har icke under utskottsbehandlingen framställts några yrkanden om att de legala konflik-

Lagförslag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

terna på arbetsmarknaden skulle falla inom sabotagelagens verkningsområde, och det är heller ingen som har ifrågasatt, att konflikter, vidtagna i klart sabotagesyfte, skulle ligga utanför. Delade meningar ha kommit till uttryck först när det blev fråga om på vilket sätt denna samstämmighet skulle föreläggas riksdagen. Utskottsmajoriteten har funnit propositionens 8 § utgöra en skönhetsfläck i lagförslaget, vilken bortarbetats genom en omskrivning av 1 §, och sedan har tomrummet utfyllts med en välvillig motivering. Reservanterna ha ansett, att den allmänna meningen bäst kommer till uttryck genom behållande av undantagsbestämmelsen, detta så mycket mer, som den omarbetade 1 § enligt sakkunnigt uttalande icke i sin nya lydelse innebär någon väsentlig ändring i sak jämfört med propositionens. Professor Bergendal, en av de sakkunniga, anför sålunda, att 8 § i stort sett är lika nödvändig och lika överflödig, vilkendera formuleringen som användes, propositionens eller utskottets, tydligen beroende på hur man vill se saken.

Jag vill gärna erkänna, att jag själv varit på glid och nära att ryckas med av den för lekmannen i varje fall klara begreppsbestämningen i utskottets formulering. Här kan det icke gärna bli tal om någonting annat än de verkliga sabotörerna, som komma att drabbas av lagens stränga straff. 8 § är måhända överflödig. Men man skall icke vara för snar i sina ståndpunktstaganden. Straffrättslig definition på ordens valör är icke densamma som lekmannens. Uppsåt, avsikt eller syfte smälter för lekmannen samman till en och samma sak, men ställda i lagtext äro de icke i samma grad samordnade. »Uppsåt» är det mest vittfamnande begreppet, och dess verkningar sträcka sig så långt, att det innesluter jämväl propositionens 1 §, ehuru ordet där är obefintligt. Det har alltså samma egenskap i lagtext, som arbetsgivarens § 23 i avtalen; det behöver inte stå där, det finns där ändå. Tron på att utskottsformuleringen av 1 § innebar något sådant som att man funnit »de vises sten» har jag måst släppa och har därmed också återfallit på kravet om undantagsbestämmelse i lagen när det gäller konflikterna på arbetsmarknaden, ty en aldrig så välvillig motivering kan icke ersätta själva lagtexten.

Jag känner mig i detta mitt yrkande i alldeles särskilt hög grad vara på fast mark, eftersom yrkandet sammanfaller med den mening, som kommit till uttryck i såväl de sakkunnigas förslag som i den kungl. propositionen, nämligen att undantagsbestämmelsen är nödvändig, såvida man icke vill det motsatta, alltså att konflikterna skola rubriceras såsom sabotage och straffas som sådant. Departementschefens uttalande härutinnan återfinnes på sidan 33 i propositionen och är av följande lydelse:

»Uppenbart torde vara, att i detta sammanhang ej kan upptagas till behandling problemet om förebyggande av samhällsfarliga arbetskonflikter. Lagen bör i princip ej avse störningar på arbetsmarknaden, föranledda av lönefrågor, förhållandena på arbetsplatsen, missnöje med arbetsledningen eller dylikt. I lagen torde därför böra intagas ett undantagsstadgande i den riktning de sakkunniga föreslagit. Undantaget bör avse stridsåtgärder i anledning av arbetstvister. Hit höra främst strejker, lockouter, blockader och bojkotter. Även därmed jämförliga stridsåtgärder för att främja egna ekonomiska intressen böra undantagas från lagens tillämpning. Åtgärder av nu angivet slag, som störa samhällslivet, bör man söka komma till rätta med på annat sätt än genom straffsanktion. Straff bör däremot ej vara uteslutet, om åtgärden icke har karaktären av stridsåtgärd mellan arbetsgivare och arbetare eller stridsåtgärd för främjande av egna ekonomiska intressen utan åsyftar att störa de samhällsviktiga intressen, som skola skyddas av den nu föreslagna lagstiftningen.» Som synes ett mycket starkt uttalande från departementschefens sida i samband med ett understrykande av de sakkunnigas uppfattning, att

Lagförslag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

undantagsstadgandet bör intagas i lagtexten. Det är inte ofta man är i så gott sällskap och kan åberopa så stor auktoritet, när man har att kämpa för ett reservationsvis framfört yrkande i kammaren.

Herr talman, med dessa ord har jag velat komplettera reservationens motivering, samtidigt som jag hemställer om bifall till däri framfört yrkande.

Herr Gärde: Herr talman! Det är riktigt, att det på den punkt som reservationen avser icke är någon saklig skillnad mellan utskottsmajoritetens och reservanternas förslag, utan det gäller här närmast en formuleringsfråga. För att emellertid få någon bakgrund för bedömandet av denna fråga måste jag återgå till de skiljaktigheter, som beträffande 1 § i förslaget föreligga mellan propositionen och utskottet.

Enligt propositionen skulle straff ådömas för sabotage under vissa förutsättningar. Det skulle gälla ett förstörande eller skadande av en anläggning eller inrättning eller därtill hörande föremål, som är av betydelse för försvaret, förvaltningen eller folkförsörjningen. Vidare förutsattes att detta skadande av en sådan inrättning åstadkommer fara för att försvaret eller folkförsörjningen lider allvarligt men. Det är alltså i första hand fråga om en skada på ett föremål, som är av betydelse för försvaret etc., och därutöver fordras, att denna handling utlöser en fara för att försvaret eller landets folkförsörjning såsom ett samhälleligt intresse lider allvarligt men. På denna punkt har utskottet i lagtexten bibehållit det första av dessa villkor: att det fordras en skada på ett föremål eller ett eftersättande av någon annan skyldighet, som är likställd med en dylik skada. Därutöver fordras det, som sagt enligt propositionen, att det uppkommer en fara för att försvaret eller folkförsörjningen lider allvarligt men eller för att förvaltningen eller den allmänna ordningen allvarligt störes. Utskottet har, med bibehållande av brottsbeskrivningen vad angår skadan å dessa anläggningar, utbytt bestämmelsen om fara för dessa intressen med att uppsåt skall föreligga att skada försvaret eller folkförsörjningen eller störa förvaltningen eller den allmänna ordningen.

I viss mån innebär utskottets förslag en utvidgning av sabotagebrottet i förhållande till propositionen därigenom att man enligt utskottet icke uppställer fordran på att fara skall föreligga för ett *allvarligt* men. Å andra sidan innebär det en inskränkning av det i propositionen uppställda begreppet, i det att man i stället för *fara* för försvaret etc. fordrar att uppsåtet skall vara inriktat på att *skada* försvaret eller folkförsörjningen. Enligt propositionen fordras som nämnt på denna punkt endast att man skall ha framkallat en *fara*.

Det är till denna skillnad i formuleringen, som meningsskiljaktigheten om undantaget för strejker och andra därmed jämförliga stridsåtgärder hänför sig. Såväl utskottet som reservanterna, vilka ju stå på propositionens ståndpunkt härutinnan, äro ense om att dessa stridsåtgärder icke skola falla under sabotagebegreppet såsom sådant. När man talar endast om arbetsinställelser och stridsåtgärder på arbetsmarknaden, rör man sig emellertid här på ett alltför begränsat område. Frågeställningen är icke den, huruvida vissa till olika fack hörande stridsåtgärder skola undantagas eller icke, utan det är en allmän fråga: hur ställer sig denna lagstiftning till sådana handlingar, som innefatta fullföljande av ett av rättsordningen erkänt intresse? Det kan bli fråga om åtskilliga andra fall än arbetsinställelser, producentstrejker och dylikt.

Såsom exempel på handlingar av detta slag, som innefatta fullföljande av ett av rättsordningen erkänt intresse, har utskottet i sin motivering räknat upp en del fall. Det heter där på sid. 12: »Såsom exempel på detta slag av handlingar kan nämnas, att en arbetare ej vill taga anställning, om han ej erhåller vad han själv anser vara skälig lön, att en innehavare av en vara ej vill

Lagförslag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

sälja densamma utan att erhålla visst pris eller att en företagare ej vill driva en verksamhet som han ej finner vara lönande.» — Det är tydlig, att de sålunda karakteriserade handlingarna eller handlingskomplexen icke i och för sig böra falla under en lagstiftning om sabotage, där brottsbeskrivningen är av den art, att brottet anses böra medföra ett straff av straffarbete ända upp till tio år och där den normala strafflatituden är straffarbete — endast vid synnerligen mildrande omständigheter kan straffet gå ned till fängelse. Utskottet säger också på denna punkt: »Enligt utskottets mening böra handlingar, som innefatta fullföljande av ett av rättsordningen erkänt intresse, begreppsmässigt icke hänföras under en strafflagstiftning om sabotage. Dylika handlingar av beskaffenhet att medföra fara för samhället kunna väl, särskilt i nuvarande läge, behöva motverkas från samhällets sida, men det bör beaktas, att samhället oavsett den förevarande lagstiftningen icke står maktlöst gentemot sådana förfaranden.» Därefter åberopas förfogandelagen, rekvisitionslagstiftningen, tjänstepliktslagen och några andra. Uttrycket »fara för samhället» är valt i anslutning till formuleringen i propositionen och i viss mån i polemik mot propositionen.

Man kan då fråga sig: är det någon olägenhet i att göra det undantag, som reservanterna göra? Ja, det är det. Med undantaget täcker man icke vad man vill täcka. Undantaget är både för begränsat och för vidsträckt. För begränsat är det ur den synpunkten, att det här närmast är fråga om kollektiva stridsåtgärder, medan samma resonemang kan tillämpas t. ex. beträffande en bruksägare, som inte vill sälja sitt järn till visst pris. Om detta järn är nödvändigt för försvaret, kan man säga att han åstadkommer en fara för försvaret, som det talas om i propositionen. Enligt utskottets förslag kan han icke, därför att han vägrat att sälja sitt järn till visst rimligt pris, under några förhållanden anses ha gjort sig skyldig till sabotage. Han kan däremot möjligen bli föremål för förfogandelagens bestämmelser; järnpartiet kan läggas under beslag, men sabotage kan det enligt utskottets förslag aldrig bli fråga om.

Det är mycket ovisst, om den undantagsregel, som är formulerad av reservanterna, verkligen täcker ett sådant fall. I propositionen hade man valt en något annan formulering, visserligen i och för sig stötande nämligen: »i syfte att främja egna ekonomiska intressen», men även där var det begränsat till kollektiva åtgärder. Att det i nu antydda fall icke kan vara fråga om sabotagehandlingar, ligger ju ganska öppet, och man behöver inte mycken skarpsinnighet för att förstå den saken. Vilken av dessa båda kontrahenter, säljaren och köparen, är i själva verket sabotören? Är det säljaren, som begär ett pris, låt vara högt men enligt hans mening skäligt, eller är det köparen, som inte vill erlagga detta pris? Uppsåtet är i dessa fall inriktat på att få det pris, man anser varans värde betinga, och detta är intet rättsstridigt uppsåt. På samma sätt är det med konflikterna på arbetsmarknaden. Vem är sabotören? Är det arbetarorganisationerna, som begära ett enligt deras mening skäligt pris för arbetskraften, eller är det arbetsgivaren, som inte vill ge detta pris som han anser för högt? För att dessa fall skulle kunna hänföras till sabotage skulle fordras, att domstolarna i varje särskilt fall toge ståndpunkt till frågan om vad som är skäligt pris på arbetskraft eller på en vara, och det säger sig självt, att en sådan uppgift icke i förevarande fall bör tillkomma domstolarna. Säkert har man ock i propositionen utgått ifrån, att dessa handlingar utan vidare skulle falla utanför sabotagebrottet. Herr Strands uppfattning på den punkten kan icke gärna vara riktig. Åtminstone har jag mig bekant, att en av de sakkunniga som sysslat med denna lagstiftning och som vi i utskottet, dock endast brevledes, rådfrågat haft den uppfattningen, att dessa i propositionen undantagna handlingar icke falla inom sabotagebrottets ram, ens sådant det

Lagförslag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

konstruerats i propositionen, och långt mindre kunna de falla under den brottsbeskrivning, som utskottet givit, där man kräver, icke att det åstadkommes en *fara*, utan ett rättsstridigt *uppsåt att skada*. Det är däri den väsentliga skillnaden mellan propositionen och utskottsförslaget ligger. Men jag tar för givet, att även om förslaget på den punkten skulle bibehålla den lydelse det har i propositionen, skulle knappast någon domare falla på den tanken att tillämpa dessa straffbestämmelser — den ordinära straffskalan är ju straffarbete — på dessa i handel och vandel såsom legala betraktade åtgärder.

Då utskottet motsätter sig denna undantagsbestämmelse — vi ha ju under flera veckor diskuterat denna fråga i utskottet — beror detta på, såsom jag redan framhållit, att detta undantag är vilseledande, men framför allt därpå, att det måste anses som en oformlighet, att man, sedan man i lagen givit en brottsbeskrivning på sabotage såsom ett av de allra allvarligaste brotten och infört ett mycket strängt straff, säger, att denna lag icke äger tillämpning å vissa kollektiva stridsåtgärder. Man förutsätter alltså — ty annars skulle man icke behöva göra något undantag — att en sådan stridsåtgärd, om man icke gjort undantaget, skulle varit ett synnerligen grovt brott. Ser det icke egendomligt ut? Om dessa stridsåtgärder verkligen ha de kriterier, som man uppställt i 1 §, så skall man icke undantaga dem, ty i så fall uppfyller man icke kravet på likhet inför lagen. Men förhållandet är det, att de icke ha de kriterier, som uppställts i 1 §, och därför falla de utan vidare utanför lagen. Detta har ju också utskottet på det mest uttryckliga sätt uttalat i sina motiv.

Inom utskottet ha vi icke lagt annat än rent sakliga synpunkter på denna fråga, och vi ha strävat efter att på detta område åstadkomma en så god lagstiftning som möjligt. Jag tror, som sagt, att ingen, som varit med vid utskottsbehandlingen, kan säga annat än att utskottet gått till botten med denna sak. Jag är övertygad om att detta också är herr Strands uppfattning. Det finnes därför enligt min mening icke några sakliga skäl att frångå utskottets så gott som enhälliga förslag på denna punkt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Det finns ett gammalt ordspråk som säger, att »i många former trivs det sköna», och det kan man också tillämpa på lagstiftningen. Man kan uttrycka ett juridiskt innehåll på många olika sätt, och det kan likväl ha samma verkan i praktiken, och man kan även förlika de olika formuleringarna ur principiella synpunkter. Det känner ju var och en till, som har sysslat med lagskrivning.

Jag vill nu inte alls inlåta mig på, vilken form som är den skönaste, den som är använd i propositionen eller den som är använd i utskottsbetänkandet. Båda ha kanske sina skönhetsfläckar. Jag vill emellertid med anledning av den polemik, som utskottets ärade ordförande riktat mot propositionen, säga, att när han citerade propositionens formulering, där propositionen talar om »allvarligt men», så utelämnade han ordet »allvarligt» här i sitt anförande. Men om man observerar, att propositionen endast vänder sig mot den fara, som kunde uppstått för *allvarligt* men, så finner man ju, att de exempel, som han citerade ur utskottsutlåtandet sid. 12 och som eventuellt enligt hans åsikt skulle kunna falla under propositionen — de falla inte under propositionen. De exempel, som han anförde, voro, »att en arbetare icke vill taga anställning om han ej erhåller vad han själv anser vara skälig lön, att en innehavare av en vara ej vill sälja densamma utan att erhålla visst pris, eller att en företagare ej vill driva en verksamhet som han ej finner vara lönande». Enligt min mening falla dessa exempel inte under propositionen, men utskottet har en annan uppfattning och säger i polemik mot propositionen, att »enligt utskottets mening böra

Lagförslag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

handlingar, som innefatta fullföljande av ett av rättsordningen erkänt intresse, begreppsmässigt icke hänföras under en strafflagstiftning om sabotage». Enligt vad utskottets ordförande också utvecklade här, syftar utskottet med detta uttalande just på dessa handlingar. Således framgår det av utskottets skrivning och av ordförandens anförande, att om en bruksägare, som, låt oss säga, är monopolist på en vara, inte vill sälja denna, så faller han enligt utskottets mening icke under sabotagestraff. Ja, men då förstår jag verkligen inte huru som utskottets ärade ordförande kunde göra den invändningen, att han inte blir undantagen enligt formuleringen av 8 §, ty det behöves ju intet undantag för honom, när vi alla äro ense om att han inte skall falla under lagens bestämmelser, vara sig denna 8 § står där eller inte.

Jag förstår verkligen inte riktigt den starka verkan, som detta resonemang borde ha, när det gäller att kritisera den föreslagna lydelsen av 8 §. Jag åhörde den ärade ordförandens anförande mycket uppmärksamt, och jag kan inte finna annat än att han uteslutande ur skönhets synpunkt ansåg, att ett sådant tillägg som 8 § var onödigt. Emellertid prövade också vi denna skönhets synpunkt, när vi förberedde propositionen. Jag var nämligen med om förberedelserna till propositionen, fast jag inte fick vara med om det slutliga utformandet. Vi prövade denna skönhets synpunkt, och vi funno, att den borde träda tillbaka, i synnerhet när det gäller en provisorisk lagstiftning, en lag, som är utfärdad som särskild lag med begränsad giltighet.

Som jag förut sagt får man, när man kommer till revision av strafflagen, återkomma till dessa lagstiftningsärenden. och då blir det lättare att som ett led i ett större komplex inordna denna motivering på ett ur alla skönhets synpunkter tillfredsställande sätt. Jag hemställer till kammaren, att kammaren i tydlighetens intresse vill följa reservanterna.

Herr Lindhagen: Herr talman! Utskottets ordförande framhöll, att de sakliga skillnaderna mellan de två förslagen äro ringa. Och justitieministern har tillspetsat den saken så, att här gäller det bara en skönhetsfråga i lagskrivningen, utan något innehåll således. Landsorganisationen menar väl, att det snarare är det brottsliga, som trivs i många former, vilket ju kanske vore ett riktigare bevis i den sak, som vi nu diskutera.

Nu har jag tyvärr inte haft tid att sätta mig grundligt in i — det är ju en trasslig och mångtydig vetenskaplig uppgift — vad som kan ligga under de båda formuleringarna. Men om man utgår från sakliga synpunkter, så menar jag, att när jag skall välja och ogärna här röstar »avstår», gäller för mig satsen »in dubio mitius»; i tveksamma fall bör man gå med den, som närmast är intresserad, således landsorganisationen. Den är mycket rädd för fallgroparna. Den har bakom sig en uppgift, att svenska folket med tiden skall bli *ett* folk. Det vilar mera på landsorganisationens verksamhet än på politisk verksamhet.

Därför, herr talman, känner jag mig mera på den säkra sidan, om jag röstar för reservationen.

Herr Ewerlöf: Herr talman! Då mitt namn inte återfinnes under utskotts betänkandet, vill jag deklarerera, att jag hade tillfälle att inom utskottet taga del i den huvudsakliga behandlingen av denna fråga, men var förhindrad deltaga i själva slutupploppet samt att jag helt ansluter mig till den ståndpunkt, som utskottsmajoriteten intagit.

I själva verket är det — jag vet inte, om detta blivit klart för kammarens ledamöter — knappast någon tvist i sak mellan å ena sidan utskottsmajori-

Lagförslag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

teten och å andra sidan utskottsminoriteten, ty vi äro på bägge hållen överens om att stridsåtgärder, som endast vidtagas »i syfte att» — som det står i reservationen — »främja närings- eller yrkesintressen», icke kunna falla under sabotage. Vi ha på majoritetssidan strävat efter att få en sådan utformning av själva sabotagebegreppet, att det redan genom brottsbeskrivningen finge anses klart, att man icke härunder innefattar stridsåtgärder av denna karaktär.

Jag kan inte förstå huru de, som nu företräda, låt mig säga landsorganisationens och arbetsgivareföreningens intressen, kunna betrakta det som ett sitt önskemål att, samtidigt med att vi införa straff — och mycket högt straff — för ett svårt brott, som vi kalla sabotage, i denna lag få en bestämmelse, som icke kan läsas på annat sätt än att stridsåtgärderna på arbetsmarknaden i själva verket äro att hänföra till sabotage, men det oaktat gå fria. Ur den synpunkten förstår jag mycket väl vad utskottets ordförande menade, när han talade om brukspatronen, vilket justitieministern sade sig inte kunna förstå. Utskottets ordförande ville inte därmed säga, att han ansåg det vara nödvändigt att i en paragraf göra undantag för brukspatronen, ty han menade, att både brukspatronen och de stora kollektiva sammanslutningarna falla utanför 1 §. Men om man i likhet med justitieministern anser behövt att ha 8 § för att undantaga stridsåtgärder av ekonomisk karaktär, då borde man taga steget fullt ut och utforma detta undantag så, att även brukspatronen, som av ekonomiska intressen vidtager dylika åtgärder, kommer dit, ty det är precis samma risk för att hans åtgärder skulle kunna anses falla under 1 § som att de kollektiva stridsåtgärderna göra det.

Ur den synpunkten är 8 § otillfredsställande. Men vidare — är det verkligen trevligt att få inskrivet i svensk rätt, att ett mycket grovt brott, som vi kalla sabotage, blir straffritt om det begås genom kollektiva stridsåtgärder i eget ekonomiskt intresse? Är inte detta något mera än enbart ett skönhetsfel? Är inte införandet av en sådan bestämmelse också någonting, som kan komma att bli prejudicerande i fortsättningen? Inger man inte allmänheten den föreställningen, att dessa stora och mäktiga sammanslutningar — landsorganisationen och arbetsgivareföreningen — ställas i särklass, ställas utanför lagen? Även om det är fråga om ett brott av mycket svår karaktär, skall det vara dem fritaget att begå detta brott, bara för att de handla i eget intresse! Det är det intryck den stora allmänheten kan få av denna bestämmelse.

Vi, som känna vad som ligger bakom, veta att det inte är så. Men är det inte då olämpligt att gå denna väg, när genom den utformning, som 1 § har fått i utskottsförslaget, det icke kan bli någon fråga om att arbetsinställelser o. d. skulle kunna falla under lagen, såvida det inte kan visas upp, att det funnits ett uppsåt, riktat på att skada försvaret eller folkförsörjningen eller störa förvaltningen eller den allmänna ordningen? Om så är, att ett uppsåt finnes att skada dessa samhällsvärden, då är det ju heller ingen här som menar, att åtgärderna skola vara tillåtna, utan det är de vanliga s. k. legala arbetsinställelserna, som man vill undantaga med denna 8 §.

Jag har mycket svårt att inse, herr talman, att något intresse skulle gagnas genom ett konstruerande av lagen på sätt som ett bifall till reservationen skulle innebära, och jag ber för min del att få yrka bifall till det förslag, som utskottsminoriteten framlagt.

Herr statsrådet Westman: Den siste ärade talaren gav, såvitt jag förstår, i slutet av sitt anförande ett bevis för att ett sådant undantag kan vara behövt, ty den ärade talaren talade endast om ett direkt uppsåt. Men det finns ju olika slag av uppsåt, och frågan är just om man inte för undanröjande av

Lagförslag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

allt missförstånd bör utsäga, vilka av de olika skiftningarna i begreppet uppsåt som utskottet verkligen menar, och om det inte just därför kan vara önskvärt att göra det undantag, som 8 § uttrycker. Allmänheten känner ju inte till den mängd graderingar i uttryckssätten, som finns i straffrätten. Betydelsen blir t. ex. olika i straffrätten, allteftersom man skriver »med avsikt» eller »med syfte». Det är *en* gradering. En annan gradering är då man talar om »direkt» uppsåt, en tredje då man talar om »indirekt» uppsåt, varunder man som en särskild schattering också nämner »eventuellt» uppsåt. Alla dessa graderingar kunna naturligtvis lätt komma i fråga, när det blir tal om arbetsinställelser av olika slag. Det kan inte vara så lätt att bedöma när en åtgärd faller utanför detta skiftande begrepp »uppsåt». Under sådana omständigheter är det ju ur den stora allmänhetens synpunkt mycket önskvärt att man får full klarhet, huruvida lagen berör de ekonomiska stridsåtgärdernas område eller icke. Jag kan för min del inte alls tro, att därför att man i tydlighetens intresse uttalar att en lag icke sträcker sig till det eller det området, man därmed på allvar velat uttala att det kan ifrågasättas ur saklig synpunkt, huruvida området i fråga skulle falla under lagens strängaste straffbestämmelser.

Som jag förut sagt är det alldeles särskilt svårt att åstadkomma tydlighet, när det gäller sådana här lösbrutna lagstiftningsåtgärder av provisorisk karaktär. Är det fråga om en sammanhängande reform av straffrätten, behöver man inte vidta åtgärder av denna förebyggande natur, ty då stöder det ena kapitlet det andra och den ena paragrafen den andra, och man får en bättre uppfattning om och översikt av vilken räckvidd varje detalj har, inpassad i förhållande till det hela.

Herr Brandt: Herr talman! Det måste, synes det mig, vara oerhört svårt för de kammarens ledamöter som inte ha suttit i utskottet att med ledning av denna debatt, som har rört sig på ett så teoretiskt, nästan subtilt plan, bilda sig en klar övertygelse. Så långt ifrån att ge herr Lindhagen rätt i hans uppfattning att man bör ställa sig på samma sida som landsorganisationen, må man därför säga att det är allt skäl att gå med de tjuguen män som enligt uppgift av utskottets ordförande ha sysslat med denna fråga i veckotal, gått på djupet med den och diskuterat varenda detalj. De representanter för arbetarna som icke ha undertecknat reservationen må väl vara lika goda representanter för arbetarna som de som ha reserverat sig. Och därför att på en del håll bland arbetarna uppstått en viss missstämning på grund av att L. O. yttrat sig offentligt och bundit sig, får väl riksdagen inte låta förleda sig att skriva lagtexten felaktigt. Jag är föga jurist, men jag vågar i all ödmjukhet gentemot herr justitieministern påstå att det är en eufemism att tala om blott skönhetsfel, när man i en sabotagelag sätter in ett undantag, som gör hela lagen något oformlig. Och jag vågar säga att det var kanske därför som herr justitieministern i sitt undermedvetna inte ville förstå innebörden i exemplet med brukspatronen. Det var emellertid just detta som föranledde mig att samtidigt med herr Ewerlöf begära ordet. Det är alldeles klart att om man inte sätter in brukspatronen i lagens undantagsparagraf, kommer lagen ovillkorligen att få karaktären av en undantagslag, och det är detta man bör undvika. Man säger att det inte är så. Har man inte rätt att fråga den som skrivit lagen om hans mening? Det är med förlov sagt inte departementet utan de sakkunnige. Vi ha fått veta att professor Bergendal i Lund underhand har tillsports om sin uppfattning med anledning av de ändringsförslag som framkommit i utskottet. Det är ju klart att då han själv varit med på att undantagsparagrafen skulle stå där, han inte rätt gärna vill medge att han förfarit galet och inte sett upp. Han säger emellertid att det är skäligen lik-

Lagförslag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

giltigt, om paragrafen står där eller inte, men eftersom den till sin innebörd endast är ett förtydligande och den obestriddigen ur vissa synpunkter kan verka stötande, ifrågasätter han att den utgår. Professor Bergendal går alltså för sin del med på detta. Jag tycker då att herr justitieministern och statsministern och hela regeringen också kunde gå med. Man bör ju skriva en lag så, att den står sig inte bara för arbetare och brukspatroner, utan även för dem som veta hur lagar skola skrivas!

Herr **Gärde**: Herr talman! Här är det inte så mycket fråga om direkt eller indirekt uppsåt eller eventuellt uppsåt och allt detta, utan vad som ligger under såväl de sakkunnigas och departementets förslag som utskottets förslag är givetvis att det skall föreligga en rättsstridighet i själva handlingen och att det alltså skall vara ett rättsstridigt uppsåt. Man skall ha använt medel för effektens framkallande, som inte framstå som berättigade i den föreliggande situationen. Jag tror att man bäst uttrycker vad man menar genom att skriva »uppsåt att skada», vari ligger att uppsåtet är pliktvidrigt. Detta har i departementschefens förslag försvunnit, och man rör sig där med det mera diffusa begreppet »fara». I realiteten är denna bestämmelse emellertid, som professor Bergendal — vars namn här har nämnts — sagt, lika obehövlig i både det ena och det andra fallet, ty det följer av allmänna straffrättsliga grundsatser. Huvudanledningen till att jag måste taga avstånd från dylika undantagsregler är, att de ge åt huvudregeln en fasadbelysning, som är oriktig och vilseledande. Mig förefaller det mera tilltalande att konstruera brottsbegreppet så att man slipper göra dylika, skenbara undantag, särskilt när det gäller så svåra brott som det här är fråga om.

Herr **Strand**: Jag försökte inom utskottet vinna samförstånd kring en formulering av 1 § med användning av i stället för »uppsåt» uttrycket »direkt avsikt», emedan detta enligt straffrättsliga begrepp avser mera direkta verkningar av en åtgärd. Utskottet ansåg sig emellertid inte kunna gå med på en sådan ändring, därför att den skulle begränsa området för lagens tillämpning i annat avseende.

I verkligheten är ju förhållandet det att just striderna på arbetsmarknaden kunna tänkas få en sådan karaktär, att lagens tillämpning på dessa strider kan ifrågasättas. Ingen kan förneka att en av arbetarna igångsatt konflikt har till syftemål att bereda svårigheter för arbetsgivaren i hans verksamhet för att söka förmå honom till en för arbetarna acceptabel uppgörelse. Det samma gäller helt naturligt den situation då arbetsgivaren vidtar lockout-åtgärd. Han vill genom lockouten tvinga arbetarna till en för honom förmånlig uppgörelse. Det blir domstolarnas sak att avgöra om lagen skall tillämpas i sådana fall, det vill säga att avgöra om arbetarnas avsikt att skada arbetsgivaren för att skaffa sig en löneförmån eller vice versa är straffbar eller icke. Vi som ha skrivit under reservationen ha icke velat vara med om att få dessa frågor prövade av domstol, och utskottets samtliga ledamöter ha varit på det klara med att dessa åtgärder icke skulle falla under sabotagelagen. Därmed är icke sagt att om landet kommer i svårigheter genom krig eller krigsfara konflikter överhuvud taget skola vara tillåtna. Den saken är inte avgjord genom detta vårt ställningstagande, utan får avgöras i annat sammanhang. Jag vill påpeka — vilket också har anförts i förarbetena till denna lagstiftning — att statsmakterna i sådant fall ha tjänstepliktslagen, förfoganderättslagen m. fl. lagar att tillgripa, om det kan påvisas någon tredska från vederbörande parters sida.

Det är av denna anledning, herr talman, som vi ur alla synpunkter ha fun-

Lagförslag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

nit det bäst att undantagsstadgandet är intaget i lagen. Vi ha inte kunnat övertygas om att utskottet skulle haft bättre förutsättningar att bedöma denna fråga än de sakkunniga, som speciellt ha sysselsatt sig med densamma, och departementet som ytterligare har berett frågan innan propositionen framlades. Jag ifrågasätter därmed inte utskottsledamöternas kompetens att bedöma frågan ur rent juridiska synpunkter, men jag hyser ett mycket starkt tvivel på att samtliga utskottsledamöter besitta tillräckligt stor erfarenhet på arbetsmarknadens område för att kunna bedöma verkningarna av den ena eller andra bestämmelsen i praktiken.

Herr statsrådet **Westman**: Det är verkligen svårt att begära att kammaren skall med intresse följa en så lång debatt som den som här har förts rörande en fråga, som vi ju äro ense om icke har någon saklig betydelse. Utskottets ärade ordförande nämnde senast något om en »otrevlig fasadbelysning» genom 8 § åt huvudstadgandet i lagen, återigen sålunda en estetisk synpunkt. Herr Brandt gjorde gällande att personer som veta hur en lag skall skrivas icke kunna vara med om någonting sådant som detta. Jag ber att få tillbakavisa detta påstående såsom oberättigat. Denna 8 § ingick i Kungl. Maj:ts proposition som är granskad i lagrådet, och lagrådet hade ingenting att invända mot att en sådan paragraf förekom i lagförslaget. Jag vet inte vilka herr Brandt syftade på, när han talade om de personer som förstå hur en lag skall skrivas. Naturligtvis syftade han på sig själv i första rummet, men vilka därutöver? Det har jag mig inte bekant. Vi kanske kunna få veta det i något annat sammanhang, då herr Brandt tar till ordet i en stor fråga.

Herr **Lindhagen**: Herr talman! Det vore ju av stort intresse om man kunde finna en kompromiss i detta fall, och talesmannen för landsorganisationen ifrågasatte också en sådan, då han förklarade sig vara nöjd om i 1 § utbyttes »uppsåt att skada» mot »i avsikt att skada», eftersom uppsåt döljer något mer kriminellt än enbart avsikt. Men detta har utskottet icke velat gå med på. Därigenom har kompromissen fallit. Under sådana förhållanden måste jag för min del falla tillbaka på att rösta med landsorganisationen som ju ofta bättre än juristerna förstår vad det i denna sak egentligen gäller.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Strand* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad tredje särskilda utskottet hemställt i sitt utlåtande nr 20, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta

Lagförslag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Strand* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 59;

Nej — 35.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid ånyo skedd föredragning av tredje särskilda utskottets utlåtande nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående särskild beredskapsmönstring för år 1941, m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Anmälades tredje särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om straff för sabotage m. m.; och

nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående särskild beredskapsmönstring för år 1941, m. m.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning, beträffande förslaget nr 74, att utskottets hemställan i utlåtande nr 20, samt, i fråga om förslaget nr 75, att utskottets hemställanden i utlåtande nr 21 bifölles även av andra kammaren.

Upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 196, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut att andra särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 75, angående avtal rörande leverans av flygmateriel till staten, nr 76, angående ekonomiskt stöd åt den som lidit förlust i anledning av vissa åtgärder som vidtagits för militära ändamål, samt nr 77, angående anslag till anläggningar för utnyttjande av vissa staten tillhöriga malmfyndigheter m. m., m. m.

Berörda kungl. propositioner, som härefter föredrogos var för sig, hänvisades till andra särskilda utskottet.

Herr *von Heland* avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av vedproduktionen.

Motionen hänvisades till andra särskilda utskottet.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag.

Herr talmannen yttrade, att han finge erinra om att riksdagshusets luftskyddsledare kaptenen Hans Cederholm enligt uppsatt meddelande komme att innevarande dag omedelbart efter avslutandet av andra kammarens sammanträde i stora trapphallen utanför plenisalarna lämna en kortfattad orientering angående utrymningen av riksdagshusets lokaler vid flyglarm samt där-
efter demonstrera skyddsrumsanläggningen. Herr talmannen anförde vidare, att han finge anmoda kammarens ledamöter att mangrant kvarstanna i riksdagshuset för att närvara vid ifrågakvarande tillfälle.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 1.39 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 7 december.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.

Herr statsrådet *Wigfors* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 79, angående lärares avlönings- och anställningsförhållanden under tid, då undervisningen inställes eller begränsas på grund av vid krig eller krigsfara vidtagna anordningar eller till följd av bränslebrist eller av annan dylik orsak, m. m.;

nr 80, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 och 5 §§ förordningen den 2 juni 1922 (nr 260) om automobilskatt; samt

nr 81, angående reglering av vissa utgifter å förskottsstaten för försvarsväsendet m. m. för budgetåret 1940/41, m. m.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talmann! Jag får hemställa, att kammaren för sin del måtte besluta, att andra särskilda utskottet skall behandla Kungl. Maj:ts propositioner nr 79, angående lärares avlönings- och anställningsförhållanden under tid, då undervisningen inställes eller begränsas på grund av vid krig eller krigsfara vidtagna anordningar eller till följd av bränslebrist eller av annan dylik orsak, m. m., och nr 81, angående reglering av vissa utgifter å förskottsstaten för försvarsväsendet m. m. för budgetåret 1940/41, m. m., samt första särskilda utskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 80, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 och 5 §§ förordningen den 2 juni 1922 (nr 260) om automobilskatt. Vartdera utskottet torde få behandla jämväl de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i respektive ämnen eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Tillika hemställer jag, att andra kammaren måtte inbjudas att förena sig med första kammaren i detta beslut.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Två protokollsutdrag, innefattande berörda båda inbjudningar, justerades och avsändes till andra kammaren.

Föredrogos och bordlades på begäran Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 79—81.

Anmäldes och bordlades

första särskilda utskottets utlåtande nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om allmän omsättningsskatt jämte i ämnet väckta motioner; samt

andra särskilda utskottets utlåtanden:

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag till flottans ersättningsbyggnad jämte i ämnet väckta motioner;

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till uppförande av brandtorn m. m.;

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anskaffande av vissa motorbrandsprutor för industriens behov;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av vissa anslag till det civila luftskyddet; och

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till skifferoljeverk.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 8.03 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
